

Слобода вјере или увјерења
и безбједност:
Смјернице за израду политика

Слобода вјере или увјерења и безбједност: Смјернице за израду политика

Објавила ОЕБС-ова канцеларија за демократске институције
и људска права (ЌДИЉП)
Ул. Миодова 10
00-251 Варшава
Пољска

www.osce.org/odihp
© ОЕБС / ОДИХР 2019

Сва права задржана. Садржај ове публикације може се слободно користити и репродуковати у образовне и друге некомерцијалне сврхе, под условом да се увек ОЕБС / ЌДИЉП наведе као извор. Тамо гдје постоје разлике у тексту, молимо да погледате публикацију на енглеском језику као коначну и службену верзију.

ИСБН 978-83-66089-78-5

Насловну и унутрашње странице дизајнирао је Хомеворк

Плетени конопач на корицама представља корелацију или испреплетене нити између слободе вероисповести и уверења и сигурности, метафору коју је предложио професор Брет Шарфс током процеса писања публикације.

Штампано у Босни и Херцеговини.

Садржај

Захвалност	4
Увод.....	5
1. Људска права и ОЕБС-ов концепт свеобухватне безбједности	8
2. ОЕБС-ова прихваћена одређења и међународни стандарди о слободи вјере или увјерења	11
3. Слобода вјере или увјерења и безбједност: водећи принципи	18
4. Питања и препоруке које се односе на слободу вјере или увјерења и безбједност	25
4.1. Регистрација и де-регистрација вјерских заједница или заједница увјерења и безбједност	26
4.2. “Екстремистички” говор и литература и безбједност	34
4.3. Прегледи, праћење и претреси у богомољама и састајалиштима и безбједност	49
4.4. Рестрикције код преобраћања и ограничавања активности религијске заједнице или заједнице слџбеника другог вјеровања које су повезане са иностранством.....	59

Захвалност

Овај документ је производ широких консултација са државним званичницима, организацијама цивилног друштва, вјерским заједницама или заједницама увјерења и академским стручњацима. Састанци на којима су прикупљане повратне информације о нацртима ове публикације одржани су у Алма Ати, Брајтону (Уједињено Краљевство), Бриселу, Кијеву, Лондону, Отави, Бечу, Варшави и Вашингтону Д.Ц., између октобра 2016. и априла 2018., и окупили су 165 учесника (90 мушкараца и 75 жена) из различитих области. Посебна захвалност припада свима који су учествовали у овом процесу консултација. Мишљење о овом документу затражено је и од ОДИХР-овог Панела стручњака за слободу вјере или увјерења.

Изради овог документа свој допринос су дали и сљедећи стручњаци: *Silvio Ferrari, Joelle Fiss, Nazila Ghanea, Susan Kerr, Brett Scharffs, Jeroen Temperman, Asma Uddin, Marco Ventura* и *Michael Wiener*.

ОДИХР такође жели да захвали за сарадњу и подршку коју су нам пружили Каспијски јавни универзитет; Комисија за безбједност и сарадњу у Европи; Међународни центар за правне и религијске студије Правног факултета *J. Reuben Clark*, Универзитет *Brigham Young*; Универзитет Тарас Шевченко; Комисија Сједињених Америчких Држава за међународне религијске слободе и Универзитет *Sussex*.

Увод

Потенцијални изазови мноштва различитих вјера и увјерења у региону ОЕБС-а, као и пријетња коју представљају насилни екстремизам и радикализација који воде ка тероризму,¹ ставили су односе између слободе мишљења, савјести, вјере или увјерења,² и потребе да се пружи безбједност, у сами центар пажње.³ Мада су земље чланице ОЕБС-а усвојиле различите стратегије да би обезбиједиле да њихове безбједносне мјере буду у потпуности у складу са њиховим међународним обавезама и одређењима која се тичу слободе вјере или увјерења, одређени закони, безбједносне политике и праксе стављају слободу вјера или увјерења, и друга универзална људска права, под снажан притисак. Такве мјере, посебно оне које су врло широке или се проводе произвољно, често се уводе у име “националне”, “државне” или “јавне” безбједности, или у интересу очувања, односно одржавања “мирне коегзистенције”, “социјалне стабилности” или “друштвене хармоније”. Искуство показује да оваква ограничења могу прије погоршати него побољшати безбједност.

-
- 1 Иако ОЕБС није дао дефиницију насилног екстремизма и радикализације који воде тероризму, “радикализација која води тероризму” је описана као “динамички процес у којем особа почиње да прихвата терористичко насиље као могућ, можда чак и легитиман начин дјеловања. То напосљетку, мада не и неопходно, може довести до тога да та особа заговара, пружа подршку или учествује у тероризму.” Видјети у: *Превенција тероризма и сузбијање насилног екстремизма и радикализације који воде тероризму: Приступ надзора у заједници*, ОЕБС-ова Канцеларија за демократске институције и људска права (Варшава: ОДИХР, 2014), стр. 15. У складу са ОЕБС-овим одређењима, тероризам и насилни екстремизам не могу и не треба да се повезују са било којом расом, етничком групом, националношћу или религијом. Ово је наведено у сљедећим документима: Букурештански План за борбу против тероризма, 2001 Букурештански документ, Одлука бр.1, пара. 3; Министарски савјет ОЕБС-а, Декларација бр. 4/15 “Спречавање и сузбијање насилног екстремизма и радикализације који воде тероризму”, Београд, 4. децембар 2015; Министарски савјет ОЕБС-а, Декларација бр. 1/16, “Јачање ОЕБС-ових настојања на спречавању и сузбијању тероризма”, Хамбург, 9. децембар 2016.
 - 2 У даљњем тексту овог документа термин “слобода вјере или увјерења” користи се као краћа формулација.
 - 3 Постоје многи важни аспекти односа између религијске слободе или слободе вјеровања и безбједности, укључујући безбједност самих вјерских заједница или заједница увјерења, што укључује и злочине из мржње почињене на основу религије и других вјеровања, али та питања не спадају у домен ових смјерница.

Земље чланице ОЕБС-а имају обавезу да штите људска права свих особа, група и заједница које бораве на њиховој територији и свих лица која подлијежу њиховој јурисдикцији. Свако људско биће има право на безбједност личности,⁴ као и право на слободу вјере или увјерења. Земље чланице такође имају примарну одговорност да гарантују та права и одговорне су за њихово провођење на једнаком основу за све у оквиру своје јурисдикције.

Заштита, поштовање и обезбеђивање права на безбједност особе уључују обавезу државе да штити појединце, групе и заједнице од пријетњи као што су криминал, насиље и тероризам.⁵ Државе морају да посматрају безбједност у свим њеним различитим димензијама и да усвоје свеобухватан и кооперативан приступ који не даје пренаглашену предност националној безбједности на рачун других димензија безбједности, укључујући људска права.⁶

Ипак, добар дио савременог дискурса о слободи вјере или увјерења и безбједности тражи успостављање равнотеже између ових вриједности или сугерише да барем неки од аспеката те слободе морају да буду жртвовани да би се постигла безбједност. Такав дискурс је противрјечан ОЕБС-овом свеукупном приступу безбједности, који не поима слободу вјере или увјерења и безбједност као супротстављена права, него их признаје као комплементарне, међузависне и узајамно оснажујуће циљеве који се могу и морају унапређивати заједно. Као и код других људских права, потребан је свеобухватан безбједносни режим да би слобода вјере или увјерења била у потпуности поштована, заштићена и остварена. Истовремено, одржива безбједност није могућа без пуног поштовања људских права, јер су она суштински предуслов за повјерење на које се мора ослањати однос између државе и становништва коме она служи. Без таквог повјерења, држави би било тешко да ефикасно испуњава своју одговорност у погледу пружања безбједности, као и заштите и очувања демократског друштва.

4 Генерална скупштина УН, "Универзална декларација о људским правима", 10. децембар 1948., 217 А (III) (у даљњем тексту, "УДХР") Члан 3, <<http://www.un.org/en/documents/udhr/index.shtml>>.

5 Бројна ОЕБС-ова одређења наглашавају потребу да земље чланице предузимају радње да би спријечиле и сузбијале насилни екстремизам и радикализацију који воде тероризму, али уз поштовање њихових обавеза из међународног права, посебно људских права и основних слобода (нпр. ОЕБС МЦ Декларација бр. 4/15, ОЕБС МЦ Декларација бр. 1/16, *оп. цит.*, фуснота 1).

6 ОЕБС-ов концепт свеобухватне безбједности се разматра у Поглављу 1 ове публикације.

ОЕБС-ова Канцеларија за демократске институције и људска права (ОДИХР) објављује публикацију *Слобода вјере или увјерења и безбједност: Смјернице за израду политика*, да би појаснио узајамни однос између слободе вјере и безбједности у свјетлу ОЕБС-овог свеобухватног оквира за мир и безбједност. Она надаље објашњава природу, статус и обим слободе вјере или увјерења, садржаних у ОЕБС-овим опредјељењима и међународним и регионалним стандардима. Коначно, она наводи водеће принципе, практичне смјернице и препоруке за рјешавање низа питања која се сусрећу на крижању слобода вјере или увјерења и безбједности у регији ОЕБС-а. Ова публикација је првенствено намијењена креаторима политика који су задужени за израду и провођење закона, политика и стратегија у области безбједности, да би се обезбиједило да њихове безбједносне одредбе буду у складу са њиховим опредјељењима и међународним обавезама које се тичу овог универзалног људског права.

Проналажење дугорочних рјешења у овој области захтијева сараднички приступ који укључује државу и остале релевантне актере. С обзиром на то, ове смјернице се односе и на организације цивилног друштва, посебно оне које се баве људским правима, питањима толеранције и недискриминације, вјерске заједнице или заједнице увјерења, државне институције за људска права, академске институције, образовне професионалце и медије. Како ниједна вјерска заједница или заједница увјерења не може да напредује у окружењу које није безбједно, све оне имају улогу у унапређивању безбједности у ширем друштву. Дајући инспирацију позитивној визији колективне људске егзистенције и заједничког добра, оне могу да промовишу текућа друштвена настојања у правцу јачања социјалне кохезије и свеобухватне и одрживе безбједности. Стога се неке од препорука односе једнако на државне и недржавне актере.

Стандарди који се разматрају у овом тексту примјењују се у региону ОЕБС-а, иако није сваки наведени стандард обавезујући за сваку земљу чланицу. У великој мјери се ови стандарди осликавају у ОЕБС-овим прихваћеним опредјељењима о људској димензији. Споменути су и неки релевантни необавезујући стандарди, пошто они пружају корисна појашњења и разраду принципа на којима почивају ОЕБС-ова опредјељења и међународни стандарди.

1. Људска права и ОЕБС-ов концепт свеобухватне безбједности

Према ОЕБС-у, сматра се да је безбједност свеобухватна, кооперативна, једнака, недјељива и заснована на људским правима. Све три комплементарне димензије (политичко-војна, економска и димензија животне средине, и људска) ОЕБС-овог свеобухватног приступа безбједности сматрају се једнаким по важности.

Слобода вјере или увјерења се признаје као један од фундаменталних принципа у узајамним односима између земаља чланица ОЕБС-а и као интегрални аспект ОЕБС-овог концепта безбједности.⁷ Одлука Министарског савјета из Кијева о слободи мисли, савјести, вјере или увјерења, наглашава, на примјер, “везу између безбједности и пуног поштовања слободе мисли, савјести, вјере или увјерења.”⁸

У вези са овим треба примијетити да мир и безбједност почивају на слободи вјере или увјерења, као и свим другим људским правима, да се граде на стварном признавању најразличитијих људских увјерења и конкретној могућности да свака особа “исповиједа и практикује, сама или у заједници с другима вјеру или увјерење у складу са оним што јој налаже властита савјест”.⁹ Слобода вјере или увјерења не помаже само задовољавању основне потребе сваког људског бића, наиме, заштите права на властити свјетоназор, него и остваривању користи од артикулације различитих гледишта.

7 “Завршни акт Конференције о безбједности и сарадњи у Европи”, ОЕБС, 1975, <<https://www.osce.org/helsinki-final-act?download=true>>. (у даљњем тексту: “Хелсиншки завршни акт 1975”).

8 Министарски савјет ОЕБС-а, Одлука бр. 3/13, “Слобода мисли, савјести, вјере или увјерења”, Кијев, 6. децембар 2013, пара. 6 (у даљњем тексту, “Одлука МВ из Кијева 3/13”).

9 Хелсиншки завршни акт 1975, *оп. цит.*, фуснота 7.

Људска права, укључујући слободу вјере или увјерења, од суштинског су значаја за просперитет друштава, те стога морају бити интегрисана и у све одговоре на сукобе и насиље, било ради рјешавања њихових узрока, заштите њихових жртава или ограничавања њихових посљедица. На тај начин щудска права и безбједносне мјере дјелују у истом циљу. Слобода вјере или увјерења доприноси узајамном поштовању, повјерењу, разумијевању и једнакости међу народима различитих вјера или увјерења. Стога она може помоћи да друштва буду отпорнија на оне проблеме који представљају пријетњу по безбједност.

Пуно придржавање ОЕБС-ових прихваћених опредјељења и међународних стандарда о слободи вјере или увјерења доноси користи које воде ка свеобухватној и одрживој безбједности, посебно у области социјалног и економског развоја и мира.¹⁰ Слобода вјере или увјерења је средство за мобилизацију и омогућавање позитивних ресурса људи који исповиједају различита увјерења, вјерска или друга, за добробит друштва. Према томе, непотребне рестрикције права на слободу вјере или увјерења слабе његове потенцијале за изградњу социјалне мреже која обезбјеђује и слободу и безбједност.

Слобода вјере или увјерења и једнакост мушкараца и жена припадају истом оквиру недјелјивих щудских права.¹¹ Свеобухватна безбједност захтијева једнако уживање слободе вјере или увјерења за мушкарце и жене. У том погледу, земље чланице ОЕБС-а су се сагласиле да је “пуно и једнако уживање щудских права од стране жена од суштинске важности за постизање мирнијег, просперитетнијег и демократичнијег региона ОЕБС-а”¹² и да су “знање, вјештине и искуство жена и мушкараца битни за мир ... безбједност и стабилност у региону

10 Постоји све већи број доказа о вези између слободе вјере или увјерења и друштвеног склада и економског просперитета на које указује више студија, укључујући: Грим, Б. & Финке, Р, “Цијена ускраћене слободе: религијски прогон и конфликт у 21. вијеку (New York: Cambridge University Press, 2011); Grim, B. Clark, G. & Snyder, R.E., “Да ли је вјерска слобода добра за бизнис? Концептуална и емпиријска анализа”, *Interdisciplinary Journal of Research on Religion*, Vol.10, No. (4), 2014.

11 “Бечка декларација и Програм дјеловања”, Канцеларија Високог комесара за щудска права при Уједињеним нацијама, 25. јуни 1993., пара. 5, <<https://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/Vienna.aspx>>. У декларацији се наводи да су “сва щудска права универзална, недјелјива, међусобно зависна и међусобно повезана.”

12 “Истанбулски документ: Повеља за европску безбједност 1999”, ОЕБС, (у даљнем тексту, “Истанбулски документ 1999”) ОЕБС, <<https://www.osce.org/mc/39569?download=true>>.

ОЕБС-а”.¹³ Ово је додатно разрађено у неколико одлука Министарског савјета ОЕБС-а о родној једнакости.¹⁴ С обзиром на то да мушкарци и жене могу да буду на различит начин погођени кршењем њиховог права на слободу вјере или увјерења, важно је рјешавати питање дискриминације и на основу вјере или увјерења и на основу рода.¹⁵

-
- 13 “Документ 13. састанка Министарског савјета, Љубљана 2005”, ОЕБС, (у даљнем тексту, “Љубљански документ 2005”), <<https://www.osce.org/mc/18778?download=true>>.
 - 14 Види: ОЕБС Министарски савјет, Одлука бр. 14/05, “Жене у превенцији сукоба, управљању кризом и постконфликтној рехабилитацији”, Љубљана, 2005; ОЕБС Министарски савјет, Одлука бр. 15/05, “Спречавање и сузбијање насиља против жена”, Љубљана, 2005; ОЕБС Министарски савјет, Одлука бр. 7/09, “Учешће жена у политичком и јавном животу”, Атина 2009; и ОЕБС Министарски савјет, Одлука бр. 10/11, “Промоција једнаких прилика за жене у економској сфери”, Вилниус, 2011.
 - 15 Ово наглашава важност да државе чланице ОЕБС-а обезбиједу интеграцију родне анализе и родно осјетљивих приступа промоцији и заштити слободе вјере или увјерења у мјере, политике и праксе за остваривање безбједности. ОЕБС-ов Акциони план за 2004. за промоцију родне једнакости позива на уврштавање родних питања у програме и пројекте са циљем постизања родне једнакости. За анализу диференцијалног утицаја антисемитских злочина из мржње и везаних безбједносних изазова, види: *Разумијевање антисемитских злочина из мржње и рјешавање безбједносних потреба јеврејских заједница: практични водич* (Варшава, ОДИХР: 2017), стр. 13-15, <<https://www.osce.org/odihr/317166>>.

2. ОЕБС-ова прихваћена одређења и међународни стандарди о слободи вјере или увјерења

Слобода вјере или увјерења је људско право које укључује више аспеката и обухвата индивидуалне, колективне, институционалне, образовне и комуникативне димензије, и изричито је признато у прихваћеним одређењима ОЕБС-а¹⁶ као и у међународним и регионалним стандардима.¹⁷ Ти стандарди успостављају низ кључних принципа који се односе на уживање слободе вјере или увјерења, укључујући њен статус као права које припада свим

- 16 1975 Хелсиншки завршни акт, *оп. цит.*, фуснота 7; “Закључни документ Трећег састанка, Беч, 4. новембар 1986. до 19. јануара 1989.”, ОЕБС, (у даљњем тексту, “Бечки документ 1989”); “Документ копенхашког састанка Конференције о људској димензији ЦСЦЕ-а”, ОЕБС, (у даљњем тексту, “Копенхашки документ 1990”); “Париска повеља за Нову Европу 1990”, ОЕБС (у даљњем тексту, “Париска повеља 1990”); “Будипештански документ: Ка истинском партнерству у новој ери. Самит шефова држава или влада 1994”, ОЕБС, (у даљњем тексту, “Будипештански документ 1994”); Истанбулски документ 1999, *оп. цит.*, фуснота 12; “Документ 11. састанка Министарског савјета, Мастрихт 2003”, ОЕБС, (у даљњем тексту, “Мастрихтски документ 2003”); “Документ 12. састанка Министарског савјета, Софија 2004”, ОЕБС, (у даљњем тексту, “Софијски документ 2004”); Љубљански документ 2005, *оп. цит.*, фуснота 13; “Документ 14. састанка Министарског савјета Брисел 2006”, ОЕБС, (у даљњем тексту, “Бриселски документ 2006”); “Документ 15. састанка Министарског савјета Мадрид 2007”, ОЕБС, (у даљњем тексту, “Мадридски документ 2007”); “Документ 16. састанка Министарског савјета Хелсинки 2008”, ОЕБС, (у даљњем тексту, “Хелсиншки документ 2008”); “Документ 17. састанка Министарског савјета Атина 2009”, ОЕБС, (у даљњем тексту, “Атенски документ 2009”); “Комеморативна декларација из Астане 2010”; “Документ Дванаестог састанка Министарског савјета Кијев 2013”, ОЕБС, (у даљњем тексту, “Кијевски документ 2013”).
- 17 Генерална скупштина УН-а, Међународни пакт о грађанским и политичким правима, 16. децембар 1966., Уједињене нације, Treaty Series, вол. 999, стр. 171 (у даљњем тексту, “ИЦЦПР”), члан 18, <<http://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/ccpr.aspx>>; Савјет Европе, Европска конвенција за заштиту људских права и основних слобода, допуњена Протоколима бр. 11 и 14, 4. новембар 1950. (у даљњем тексту, “ЕЦХП”), Article 9, <<http://conventions.coe.int/treaty/Commun/QueVoulezVous.asp?NT=005&CL=ENG>>; Организација америчких држава (ОАС), Америчка Конвенција о људским правима, “Пакт Сан Хозеа”, Костарика, 22. новембар 1969. (у даљњем тексту р: АЦХП), члан 12 <http://www.oas.org/dil/treaties_B-32_American_Convention_on_Human_Rights.htm>; Европска унија, Повеља о основним правима Европске уније, 26. октобар 2012, 2012/С 326/02, Члан 10, <<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=OJ:C:2012:326:TOC>>.

људским бићима, мушкарцима и женама, како вјерницима тако и онима који не припадају ниједној вјери, као слободу да свако манифестује, или поступа према својој вјери или увјерењу, појединачно или у заједници с другима, јавно или приватно, путем молитве, поуке, праксе и придржавања.¹⁹ Овај документ се односи на појединце који дјелују у заједници с другима да би остваривали своју слободу вјере или увјерења као „вјерске заједнице или заједнице увјерења.”²⁰

Уживање слободе вјере или увјерења од стране људских бића, самостално или у заједници са другима, јавно или приватно, јесте неотуђиво право. Као такво, оно не може бити условљено дозволом од државе.²¹ Нормативни статус слободе вјере или увјерења је оснажен чињеницом да је то неоспориво право према члану 4(2) Међународног пакта о грађанским и политичким правима (ИЦЦПР). То значи да држава не може да користи као изговор за дерогацију својих обавеза из члана 18. ИЦЦПР-а чак ни ванредно стање, проглашено усљед пријетње по опстанак нације.²²

Државе су према томе дужне према међународном праву људских права да поступају као непристрасни гаранти слободе вјере или увјерења према свим појединцима и вјерским заједницама или заједницама увјерења у оквиру своје јурисдикције. Та дужност није ограничена на држављане и особе с дозволом боравка, и једнако се односи и на тражиоце азила, мигранте, избјеглице и особе без држављанства.

Полазна тачка за дефинисање примјене слободе вјере или

- 18 Види: “Општи коментар бр. 22”, Комитет за људска права Уједињених нација, УН Док. ЦЦПР/Ц21/Рев.1/Адд.4, који појашњава да слобода религије припада теистичким, нетеистичким, атеистичким или другим вјерницима, пара. 2. (у даљем тексту “Општи коментар бр. 22”).
- 19 ИССПР члан 18(1); ЕЦХР члан 9(1); Америчка конвенција о људским правима (АЦХР) члан 12(1); Бечки документ 1989, *оп. цит.*, фуснота 16; Копенхашки документ 1990, *оп. цит.*, фуснота 16, пара 9.4.
- 20 *Заједничке смјернице о правном субјективитету вјерских заједница или заједница увјерења*, ОЕБС/ОДИХР и Венецијанска комисија, пара. 11 (Варшава: ОЕБС/ОДИХР, 2014), <<https://www.osce.org/odihr/139046>>.
- 21 *Ibid.* стр. 13, 17 и 39. Види такође: *Бесарабијска Митрополитска црква против Молдавије*, Европски суд за људска права, (Апелација бр.45701/99, пресуда од 13. децембра 2001.), пара. 128-130; “Извјештај специјалног УН извјестиоца за слободу вјере или увјерења, Heiner Bielefeldt”, Генерална скупштина УН, УН док. А/ХРЦ/19/60, 22. децембар 2011., paras. 25 and 41, <https://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/HRCouncil/RegularSession/Session19/A-HRC-19-60_en.pdf>.
- 22 Види: *Смјернице за преиспитивање законодавства које се тиче вјере или увјерења* (Варшава: ОЕБС/ОДИХР, 2004), <<http://www.osce.org/odihr/13993>>, стр. 19.

увјерења мора бити самоодређење вјере или увјерења, мада, наравно, власти имају извјесну надлежност да примијене објективне, формалне критеријуме да би утврдиле да ли су ови термини примјењиви у специфичном случају.²³ Постоји мноштво различитих вјера и увјерења,²⁴ а термини “вјера” и “увјерења” су широки.²⁵ Слобода вјере или увјерења није ограничена у својој примјени на традиционалне или велике вјере или увјерења, нити је ово право ограничено на вјере или увјерења са институционалним карактеристикама или праксама које су аналогне таквим традиционалним гледиштима.²⁶ Право на слободу вјере или увјерења штити оне који гаје теистичка, нетеистичка и атеистичка увјерења, као и право да се не слиједи било која вјера или увјерење.²⁷ То значи да новоосноване вјерске заједнице или заједнице увјерења, као и оне које се сматрају вјерским мањинама, морају добити исту заштиту као и доминантна вјерска заједница.²⁸

23 Европски суд за људска права је утврдио да, да би положај особе спадао у домен права на слободу вјере или увјерења, он мора да показује “извјесни ниво увјерљивости, озбиљности, кохезије и важности” (*Campbell and Cosans v United Kingdom*, Европски суд за људска права, Апелације бр. 75111/76 и 7743/76, пресуда од 25. фебруара 1992.).

24 Види, “Студија дискриминације по питању вјерских права и пракси, Специјалног извјестиоца Поткомисије за превенцију дискриминације и заштиту мањина”, Уједињене нације, UN Doc. E/CN.4/Sub.2/200/Rev.1, str. 1, <<https://undocs.org/E/CN.4/Sub.2/200/Rev.1>>, гдје се наводи да “с обзиром на потешкоћу дефинисања ‘религије’, у овој студији се користи термин ‘вјера или увјерења’ који укључује, осим различитих теистичких вјеровања, и друга увјерења, као што су агностицизам, слободоумље, атеизам и рационализам”.

25 “Извјештај Специјалног извјестиоца УН за слободу вјере или увјерења, Heiner Bielefeldt”, УН Док., *оп.цит.*, 21, пара. 38

26 “Општи коментар бр. 22”, пара. 2, *оп.цит.*, фуснота 18; “Заједничко мишљење о Нацрту закона о слободи свијести и религије и о законима о измјенама и допунама Кривичног закона, Закона о управним прекршајима и Закона о односима између Републике Јерменије и Свете јерменске апостолске цркве Републике Јерменије”, пара. 22-24; “Привремено заједничко мишљење о Закону о измјенама и допунама Закона о слободи свијести и вјерским организацијама и о Закону о измјенама Кривичног закона; Закону о управним прекршајима и Закону о добротворном раду Републике Јерменије”, ОЕБД/ОДИХР и Венецијанска комисија, ЦДЛ-АД (2010) 054, 22. децембар 2010, пара. 43, [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2010\)054-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2010)054-e) (у даљњем тексту, “Заједничко мишљење о Јерменији”); *Grzelak v Poland*, Европски суд за људска права (Апелација бр. 7710/02, пресуда од 15. јуна 2010.), пара. 85; *Кокинакис в Грчка*, Европски суд за људска права, (Апелација бр. 14307/88, пресуда од 25. маја 1993.) пара. 31; и *Бускарини и остали в. Сан Марино*, Европски суд за људска права, (Апелација бр. 24645/94, пресуда 18. фебруар 1999.), пара. 34.

27 “Општи коментар бр. 22”, пара. 2, *оп.цит.*, фуснота 18; Заједничко мишљење о Јерменији, пара. 46-47, *оп.цит.*, фуснота 26.

28 Комитет за људска права УН-а упозорио је да “чињеница да је религија призната као државна религија или да је етаблирана као званична или традиционална, или да њени сљедбеници чине већину становништва” не може представљати оправдање за дискриминацију против припадника других вјера или увјерења, *оп.цит.*, фуснота 18.

Слобода вјере или увјерења је дио ширег оквира људских права и тијесно је повезана са осталим универзалним људским правима и основним слободама, као што су слобода изражавања,²⁹ слобода окупљања и удруживања,³⁰ и право на недискриминацију. У складу с тим, Одлука Министарског савјета из Кијева наглашава да су “слобода мисли, савјести, вјере или увјерења и сва друга људска права и основне слободе међусобно зависни, међусобно повезани и да се узајамно оснажују.”³¹

Forum internum се односи на унутрашњу димензију права на слободу вјере или увјерења, наиме слободу да се има или прихвати вјера или увјерење по сопственом избору, што укључује и право да се промијени вјера или увјерење.³² Пошто унутрашња слобода да се има, прихвати или промијени вјера не подлијеже ограничавајућим клаузулама из члана 18 ИЦЦПР-а и члана 9 Европске конвенције о људским правима (ЕЦХР), овај forum internum ужива апсолутну заштиту.³³

Слобода да се манифестује вјера или увјерење, што представља спољашњу компоненту слободе вјере или увјерења, односно forum externum, штити широки опсег поступака. ОЕБС-ова одређења и међународни и регионални стандарди штите различите индивидуалне и заједничке манифестације вјере или увјерења. Слобода да се манифестује вјера или увјерење састоји се првенствено, али не и искључиво, од слободе молитве и слободе подучавања, практиковања и придржавања вјере или увјерења.³⁴ Међу овим различитим видовима манифестовања могу постојати

29 За детаљну анализу и разматрање односа између права на слободу вјере или увјерења и права на слободу мишљења и изражавања, види: “Извјештај Специјалног извјестиоца УН за слободу вјере или увјерења”, Генерална скупштина УН, УН Док. А/ХРЦ/31/18, 23. децембар 2015., < <https://undocs.org/A/HRC/31/18> >.

30 Смјернице о слободи мирног окупљања, ОЕБС/ОДИХР и Венецијанска комисија, (Варшава: ОДИХР, 2010), 2. издање, < <https://www.osce.org/odihr/73405> >; и Смјернице о слободи удруживања, ОЕБС/ОДИХР и Венецијанска комисија, (Варшава: ОДИХР, 2015.), < <https://www.osce.org/odihr/132371> >.

31 “Бечка декларација и програм дјеловања”, Канцеларија Високог комесара за људска права Уједињених нација, 25. јуни 1993., < <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/vienna.aspx> >.

32 ЕЦХР члан 9(1); Копенхашки документ 1990., пара 9.4, оп. цит., фуснота 16; Кијевски документ 2013.; УДХР, члан 18. У вези са ИЦЦПР, Комитет УН-а у свом Општем коментару бр. 22 тумачи члан 18 у смислу да он укључује слободу да се промијени религија или вјеровање.

33 АЦХР, члан 12(2) пружа сличну заштиту. Види Општи коментар бр. 22, пара. 3, оп. цит., фуснота 18.

34 Општи коментар бр. 22, оп. цит., фуснота 18, разрађује питање слободе манифестовања вјере или увјерења.

знатна преклапања. Манифестације вјере или увјерења су детаљно разрађене у ОЕБС-овом Бечком документу из 1989., посебно у вези са колективним, заједничким димензијама.³⁵

Допуштена су одређена ограничења само у погледу слободе манифестовања вјере или увјерења,³⁶ и она су прецизно зацртана. Ограничења морају бити стриктно оправдана, а држава увијек сноси терет оправдања за свако ограничење. Свако ограничење је уски изузетак од правила да свако мора да има слободу да у потпуности ужива своје право на слободу вјере или увјерења. ОЕБС-ова одређења такође предвиђају да право на слободу вјере или увјерења неће подлијегати било каквим рестрикцијама осим оних које прописује закон и које су у складу са обавезама земаља чланица према међународном праву и њиховим међународним обавезама.³⁷

Да би ограничење слободе манифестовања вјере или увјерења било допуштено према међународном праву људских права, оно мора да задовољи сваки од сљедећих критеријума:

- а. ограничење мора бити прописано законом;³⁸
- б. сврха ограничења је заштита јавне безбједности, јавног реда, јавног здравља или морала, или основних права и слобода осталих;³⁹
- ц. ограничење је потребно за постизање неке од наведених сврха и сразмјерно је намјераваном циљу;⁴⁰ и
- д. ограничење се не уводи са циљем дискриминације нити се проводи на дискриминаторан начин.⁴¹

35 За комплетну листу ових манифестација, види Бечки документ 1989., пара. 16.4, оп. цит., фуснота 16. Примјери укључују успостављање и одржавање богомоља, организацију у складу са сопственим хијерархијским и институционалним структурама, одабир, именовање и замјену особља, продукцију, увоз и дијељење вјерске литературе, те тражење и примање добровољних финансијских и других прилога.

36 Ограничења се концептуално разликују од дерогација, које нису допуштене.

37 Бечки документ 1989., пара. 17, оп. цит., фуснота 16; Копенхашки документ 1990., оп. цит., фуснота 16 пара 9.4. Види такође Одлука МВ ОЕБС-а Бр. 3/13, оп. цит., фуснота 8.

38 ИЦЦПР, члан 18(3); ЕЦХР, члан 9(2); АЦХР, Члан 12(3); Бечки документ 1989, оп. цит., фуснота 16; Копенхашки документ 1990., пара 9.4, оп. цит., фуснота 16.

39 ИЦЦПР, члан 18(3); ЕЦХР, члан 9(2), који ограничава број основа за увођење ограничења на "интересе јавне безбједности, ради заштите јавног реда, здравља или морала, или заштиту права и слобода осталих"; АЦХР, члан 12.

40 ИЦЦПР, члан 18(3); АЦХР, члан 12; ЕЦХР, члан 9(2) ("неопходне у демократском друштву у интересу...").

41 Општи коментар бр. 22, пара. 8, оп. цит., фуснота 18.

Имајући у виду статус слободе вјере или увјерења као неотуђивог права, битно је да се критеријуми за могућа ограничења примјењују уз максималну пажњу и прецизност. Ограничења која је увела држава треба да се минимално мијешају у ово питање и користе само у крајњем случају. Код тумачења опсега клаузула о могућем ограничењу, државе треба да усвоје отворено и широко поимање слободе вјере или увјерења, у складу са потребом да се обезбиједи њена пуна заштита загарантована међународним правом.⁴²

Да би ограничење било “прописано законом”, законска одредба о ограничењу треба да буде доступна и предвидива. То захтијева да она буде формулисана довољно прецизно да би се омогућило појединцима и заједницама да регулишу своје понашање. Надаље, ограничења се не могу уводити ретроактивно или произвољно за одређене појединце или групе; нити се могу уводити правилима за која се представљају као закон, али која су тако нејасна да не пружају коректну информацију о ономе шта закон захтијева, или која омогућавају произвољну примјену.⁴³

Легитимност: Критеријум “легитимног циља” значи да се ограничења могу примјењивати само за оне сврхе за које су прописана у одредбама у вези са слободом вјере или увјерења, и да нису допуштена на основима који нису наведени у међународним инструментима, чак и ако би ти основи били допуштени за ограничења других људских права и основних слобода.⁴⁴ У том погледу, међународно право не признаје “безбједност” или “националну безбједност” као прихватљиве основе за ограничавање манифестовања слободе вјере или увјерења.

Неопходност: Ограничења морају бити “неопходна” у складу са основима за ограничења која су наведена у одредбама о слободи вјере или увјерења. Да би ограничење било неопходно, оно мора да буде директно повезано и сразмјерно специфичној потреби на којој се заснива,⁴⁵ а мијешање у ово питање мора одговарати неодложној друштвеној потреби и треба да буде сразмјерно легитимном циљу

42 *Ибид.* “Код тумачења опсега клаузула о могућим ограничењима, државе потписнице треба да полазе од потребе да се заштите права гарантована према Пакту ... Уведена ограничења ... се не смију примјењивати тако да се крше права гарантована у члану 18.”

43 “Заједничко мишљење о слободи свијести и религијским организацијама у Републици Киргистан”, ОЕБС/ОДИХР и Венецијанска комисија, ЦДЛ-АД(2008)032, 28. октобар 2008. <[http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2008\)032-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2008)032-e)>.

44 Општи коментар бр. 22, *оп. цит.*, фуснота 18.

45 ИЦЦПР чл. 18(3); АЦХР, чл. 12(3); ЕЦХР, чл. 9(2).

који се жели постићи.⁴⁶ Концепт “неодложне друштвене потребе” треба да буде уско тумачен.⁴⁷

Сразмјерност: Да би мијешање било “сразмјерно,” мора постојати логична и чврста веза између легитимног циља и средства за његово постизање. Чак и у контексту безбједности, мјере које се предузимају да би се ограничила људска права морају бити примјерене за постизање њихове заштитне функције. Сама чињеница да је мјера довољна за постизање неког безбједносног циља није довољна да би задовољила ригорозни тест сразмјерности. Принцип сразмјерности захтијева да ограничење буде заиста неопходно за постизање жељеног циља, као коришћење најмање радикалних расположивих средстава.⁴⁸

Комитет за људска права Уједињених нација наводи да ограничење не може бити уведено у циљу дискриминације или примјењивано на дискриминаторан начин. У принципу, ограничење ће се сматрати индиректно дискриминаторним ако нема објективно и разумно оправдање, или ако је несразмјерно сврси којој треба да служи.⁴⁹ У контексту слободe вјере или увјерења и безбједности, државе чланице морају да обезбиједу да се не усвајају мјере које представљају дискриминацију на основу вјере или увјерења.

46 Wingrove в .Уједињено Краљевство, Европски суд за људска права, (Апелација бр.17419/90, пресуда од 25. новембра 1996), пара. 53.

47 Svyato-Mukhailivska Parafiya в. Украјина, Европски суд за људска права, (Апелација Бр. 77703/01, пресуда од 14. јуна 2007.) пара. 116; Горзелик и остали в. Пољска, Европски суд за људска права, (Апелација Бр. 44157/98, пресуда од 17. фебруара 2004.) пара. 94-95.

48 Види: Заједничко мишљење о Јерменији и Привремено заједничко мишљење о Јерменији, оп. цит., фуснота 26.

49 Општи коментар р. 22, пара. 8, оп. цит., фуснота 18. ОЕБС је препознао потребу заштите од дискриминације, да би се успоставили одрживи мир и безбједност. На примјер, види: “ОЕБС-ов Стратешки документ за економску и димензију животне средине”, ОЕБС, 2. децембар 2003., <<https://www.osce.org/eea/20705>>.

3. Слобода вјере или увјерења и безбједност: водећи принципи

Ово поглавље нуди сет принципа као помоћ у усмјеравању држава чланица ОЕБС-а код формулисања и провођења низа мјера, политика и закона којима треба да се обезбиједи и слобода вјере или увјерења и безбједност. Водећи принципи који су оvdје наведени заснивају се на ОЕБС-овом приступу свеобухватној безбједности. Они нису исцрпни, а заснивају се и у складу су са свеукупним ОЕБС-овим одређењима у људској димензији и са релевантним међународним стандардима.⁵⁰ Анализу и препоруке које слиједу у Поглављу 4 потребо је читати у свјетлу ових седам водећих принципа.

Водећи принципи

1. Образовне мјере које јачају поштовање разноликости вјера или увјерења од суштинског су значаја. Оне треба да:⁵¹
 - а. буду провођене не само у школама него и у другим институцијама (на примјер, у музејима, библиотекама, центрима културне баштине);
 - б. дају непристрасне и тачне информације о разним вјерама и увјерењима, на тај начин сузбијајући религијску неписменост која његује негативне стереотипе, погрешне представе и вјерске предрасуде;
 - ц. пруже могућности учесницима који припадају различитој вјери или увјерењу, укључујући оне који не припадају ниједној вјери, да се међусобно упознају и спознају различитост на природан начин;

50 За комплетну листу одређења, види фусноту 16.

51 Види, на примјер, Бечки документ 1989, Копенхашки документ 1990, Будимпешта 1994, Порто 2002, Софијски документ 2004, Љубљана 2005, Бриселски документ 2006, и Мадрид 2007.

- d. опреме учеснике знањем, ставовима, вриједностима и вјештинама да живе заједно унутар различитости;
 - e. буду засноване на поштовању људског достојанства и људских права свих; и
 - f. настоје да смање сукобе који су засновани на недовољном разумијевању увјерења других људи.
2. Програми подизања свијести који упознају шире друштво о вјерским заједницама или заједницама увјерења, њиховим људским правима и суштинском значају разноликости вјера и увјерења. Они треба да:⁵²
- a. буду припремани и реализовани кроз сарадњу која укључује државу и друге актере, као што су организације цивилног друштва, националне институције за људска права, институције за културну баштину, стручњаке у области образовања, медије и вјерске заједнице и заједнице увјерења;
 - b. сензибилизирају публику за чињеницу и спознају разноликости вјере и увјерења;
 - ц. наглашавају вриједност разноликости вјере и увјерења као извора узајамног обогаћивања друштава; и
 - д. настоје да смање негативне стереотипе који потхрањују раст дискриминације, непријатељства и нетолеранције у друштву, промовисањем већег разумијевања и поштовања за различите религије и друга вјеровања.
3. Међурелигијски дијалог и партнерство који укључују и друга вјеровања, а који се боре против нетолеранције и дискриминације на основу вјере или увјерења, јачају разумијевање и узајамно поштовање између појединаца и заједница различитих вјера или увјерења, и унапређују слободу вјере или увјерења за све, од суштинске суважности. Они треба да:⁵³

52 Види, на примјер, Букурешт 2001, Љубљана 2005, и Бриселски документ 2006.

53 Види, на примјер, Мاستрихтски документ 2003, Љубљана 2005, и Одлука МВ ОБЕС-а бр. 3/13.

- a. поштују аутономију вјерских заједница или заједница увјерења;
 - б. поштују добровољну природу учешћа вјерских заједница или заједница увјерења;
 - ц. буду прилагођени постојећој разноликости вјерских заједница или заједница увјерења, укључујући новоуспостављене и мање заједнице, посебно ако су подржане и потпомогнуте од државе;
 - д. обезбиједе, колико је могуће, једнако учешће мушкараца и жена, и истинско и снажно учешће младих, посебно уколико је подржано и потпомогнуто од државе; и
 - е. укључе неформалне активности, с обзиром на посебно важан допринос који дају напорима да се унаприједи слобода вјере или увјерења за све и да се побољшта узајамно разумијевање и промовише толеранција.
4. Иницијативе за дијалог и ангажман између држава чланица и вјерских заједница или заједница увјерења о питањима која се тичу слободе вјере или увјерења и безбједности, од суштинске су важности. Оне треба да:⁵⁴
- a. унапређују слободу вјере или увјерења за све, као и друга људска права;
 - б. спречавају и сузбијају дискриминацију и нетолеранцију на основу вјере или увјерења, укључујући снажно и благовремено изјашњавање против сваког заговарања мржње које представља потицање на дискриминацију, нетрпељивост или насиље;
 - ц. обезбиједе широку и одрживу безбједност;
 - д. буду отворене за учешће свих вјерских заједница или заједница увјерења у друштву;

- e. поштују аутономију вјерских заједница или заједница увјерења;
 - ф. поштују добровољну природу учешћа од стране вјерских заједница или заједница увјерења;
 - г. не буду ограничене на државни или федерални ниво, него да дјелују и на локалном и општинском нивоу;
 - х. обезбиједите да канали комуникације буду увијек отворени, а да се дијалог и ангажман развијају на редовном а не спорадичном основу; и
 - и. служе подизању свијести о улози коју вјерске заједнице или заједнице увјерења играју у безбједносним питањима, те да охрабрују њихово проактивно учешће у тим настојањима.
5. Политике које промовишу поштовање и заснивају се на постојећој или новонасталој разноликости вјера и увјерења од суштинског су значаја за развој мирног, безбједног и кохезивног друштва. Оне треба да.⁵⁵
- a. обезбиједите да се насиље не поистовјећује и не повезује са вјером или увјерењем у општем смислу;
 - b. обезбиједите да се насиље не поистовјећује и не повезује са одређеном вјером или увјерењем;
 - ц. обезбиједите да се одговорност за насилна дјела која су починили појединци или групе не приписује вјерским заједницама или заједницама увјерења;
 - д. обезбиједите да изазови и тензије који могу проистећи из плурализма вјере или увјерења не буду коришћени у политичке сврхе;
 - e. потичу представнике држава чланица да се увијек снажно и промптно изјашњавају против сваког заговарања мржње које представља потицање на дискриминацију, нетрпељивост или насиље.

55 Види, на примјер, Порто 2002, Љубљана 2005.

- б. Уставни и законски оквир који подржава слободу вјере или увјерења од суштинске је важности, и треба узимати у обзир сљедеће принципе:⁵⁶
- а. поштовање слободе вјере или увјерења и других људских права је саставни дио обезбјеђивања безбједности;
 - б. ако су мјере које ограничавају слободу вјере или увјерења неопходне да би се обезбиједила безбједност у специфичним случајевима, свеобухватна и одржива безбједност се може постићи само ако те мјере поштују људско достојанство и људска права;
 - ц. када се формулишу и проводе мјере које ограничавају слободу вјере или увјерења, треба имати у виду разлике у утицају који имају на жене и мушкарце;
 - д. када се формулишу и проводе мјере које ограничавају слободу вјере или увјерења, треба имати у виду разлике у утицају који имају на појединце или групе у осјетљивом положају, укључујући, али не ограничавајући се на дјецу, особе са инвалидитетом, националне мањине, мањинске вјерске заједнице или заједнице увјерења, не-вјернике, обраћенике, тражиоце азила, мигранте и избјеглице;
 - е. закони, прописи, праксе и политике морају бити транспарентни и недискриминаторни, укључујући и основе као што су етничка припадност, род, националност, раса, вјера или увјерење;
 - ф. безбједносна питања је потребно рјешавати путем специфичног кривичног законодавства и законодавства о јавном реду, а не путем закона који су донесени да би се ограничила слобода вјере или увјерења у име безбједности;
 - г. мјере којима се уводе ограничења слободе вјере или увјерења морају бити прописане законом;

56 Vidi, naprimjer, Helsinški završni akt 1975., Bečki dokument 1989., Kopenhaški dokument 1990., i Odluka MV-a OESS-a br. 3/13.

- x. основи за ограничења морају бити јасно наведени, а ограничења треба да буду неопходна за постизање легитимних циљева датих у исцрпној листи у члану 18(3) ИЦЦПР-а; и
 - ј. појединци треба да имају ефикасан приступ жалбеном поступку или поступку ревидирања датих мјера, као и/или одлучивања у вези са њиховим провођењем.
7. Све законске мјере које ограничавају слободу вјере или увјерења, а за које државе чланице сматрају да обезбјеђују безбједност, треба да:⁵⁷
- а. буду специфично усмјерене на противправно или незаконито поступање, а не на мишљења или увјерења;
 - б. рјешавају конкретну незакониту активност појединаца или група, и избјегавају да се циља на њих због вјере или увјерења;
 - ц. јасно дефинишу термине који се користе у законском оквиру, избјегавајући нејасно дефинисане термине, што може довести до веома различитих тумачења и произвољне примјене;
 - д. не санкционишу вјерске заједнице или заједнице увјерења због незаконитог поступања појединаца или група које им припадају;
 - е. приступају недискриминаторно, укључујући и основе као што су етничка припадност, род, националност, раса, религија или друго вјеровање;
 - ф. буду примјењиване само у крајњем случају;
 - г. буду директно повезане и сразмјерне легитимном циљу који се жели постићи и да представљају најмање инвазиван начин за постизање тог циља; и

57 Види, на примјер, Бечки документ 1989, Копенхашки документ 1990, Одлуку МВ ОЕБС-а бр. 3/13, и Декларацију бр. 1/16, "Јачање настојања ОЕБС-а на превенцији и сузбијању тероризма", Хамбург, 2016. Види и Преглед ОЕБС-ових одређења о борби против тероризма (ажуриран посљедњи пут у марту 2018.), <<https://www.osce.org/node/26365?download=true>>.

- x. буду попраћене упутствима да би се спријечила могућа погрешна употреба таквих мјера или произвољна злоупотреба од владиних званичника или администрације.

Треба узети у обзир следеће три тачке приликом разматрања примјене горе наведених водећих принципа:

1. Водеће принципе треба посматрати као дио холистичког приступа обезбјеђивању слободе вјере или увјерења и безбједности, као што је предвиђено Хелсиншким завршним актом и подржано каснијим ОЕБС-овим одређењима. Иако су власти држава чланица ОЕБС-а примарно одговорне за обезбјеђивање безбједности уз заштиту слободе вјере или увјерења, и остала тијела као вјерске заједнице или заједнице увјерења,⁵⁸ националне институције за људска права, организације цивилног друштва, укључујући вјерске и друге организације које се уопште баве промовисањем људских права, као и медији, треба да играју важну улогу у односу између слободе вјере или увјерења и безбједности.
2. Обезбјеђујући пуно провођење својих одређења у вези са људском димензијом, земље чланице ће створити услове за невладине актере да одиграју своју улогу у давању доприноса одрживој безбједности.
3. Изазови који се тичу слободе вјере или увјерења и безбједности не могу се рјешавати искључиво путем правних санкција државе, него треба да укључују на првој инстанци шири опсег нерестриктивних мјера, као што су образовне активности, програми подизања свијести, међувјерски и међурелигијски дијалог и партнерство, те ангажман заједнице.

58 Одлука МВ ОЕБС-а Бр. 3/13 позива државе чланице ОЕБС-а да "потичу вјерске заједнице или заједнице увјерења да балговремено узму учешћа у јавним дискусијама о релевантним законодавним иницијативама", *оп. цит.*, фуснота 8.

4. Питања и препоруке које се односе на слободу вјере или увјерења и безбједност

Ово поглавље ће разматрати четири питања која су релевантна за однос између слободе вјере или увјерења и безбједности. Сва четири – регистрација, “екстремистички” говор и литература, претреси богомоља и преобраћење – представљају заједничка питања у цијелом региону ОЕБС-а која су најважнија за креаторе политика и вјерске заједнице када је ријеч о слободи вјере или увјерења и безбједности. Она илустративно показују како се слобода вјере или увјерења и безбједност преклапају у практичном смислу.

Питања и одговори на почетку сваког дијела треба да појасне нека сложена питања у погледу слободе вјере или увјерења и безбједности. Након њих слиједи препоруке за свако од четири разматрана питања.

4.1. Регистрација и де-регистрација вјерских заједница или заједница увјерења и безбједност

Власти у државама чланицама ОЕБС-а понекад виде вриједности, принципе и учења неких вјерских заједница или заједница увјерења као некомпатибилне са онима до којих држи већина становништва у земљи. Они тврде да та некомпатибилност може да представља пријетњу по суживот и друштвену кохезију а тиме и по безбједност. Таква страховања су појачана уколико вјерске групе или групе увјерења које држава сматра “екстремистичким” пропагирају идеје за које се сматра да пријете јавном реду, националном идентитету, друштвеној хомогености или мирном суживоту. Неке владе се брину да би такве вјерске заједнице или заједнице увјерења, ако добију статус правног лица процесом регистрације, тиме стекле законски статус, признање, бенефиције, изузећа и привилегије. Власти реагују тако што одбијају регистрацију неким заједницама или је повлаче након што је одобрена, или тако што уводе рестриктивније законе о регистрацији и траже од раније регистрованих заједница да се поново региструју. Усљед таквих мјера, неке религијске заједнице или заједнице сљедбеника других вјеровања нису у стању да се региструју и стекну или очувају статус правног лица.

Зашто је питање правног лица важно за вјерске заједнице или заједнице увјерења?

Пристап статусу правног лица спада у домен права на слободу вјере или увјерења. Када организациони живот заједнице није заштићен слободом вјере или увјерења, многи аспекти слободе појединца у тој области постају рањиви.⁵⁹ То укључује немогућности појединаца да практикују своју вјеру или увјерење заједно са осталима, чиме се угрожава функционалност саме заједнице.

⁵⁹ *Hasan i Chaush v. Бугарска*, Европски суд за људска права (Апелација бр. 30985/96, пресуда од 26. октобра 2000), пара. 62.

Према међународном праву људских права, одбијање државе да додијели статус правног лица удружењу лица које се заснива на религији или вјеровању представља мијешање у остваривање права на слободу вјере или увјерења у контексту слободе удруживања, осим ако није доказано да то удружење учествује у незаконитим активностима.⁶⁰ Стога су се државе чланице ОЕБС-а обавезале да ће “на захтјев заједница вјерника, које практикују или су спремне да практикују своју вјеру у уставним оквирима ових држава, признати тим заједницама статус који им је додијељен у њиховим земљама.”⁶¹

Без обзира на важност правног лица за остваривање права на слободу вјере или увјерења,⁶² вјерске заједнице или заједнице увјерења не треба да буду обавезне да траже статус правног лица уколико то не желе. Стицање статуса правног лица је понуђена могућност коју пружају неке државе чланице. Код осмишљавања система регистрације, државе чланице треба да се воде принципом да регистрација има за циљ да олакша, а не да омета или контролише активности вјерских заједница или заједница увјерења.⁶³ Државе чланице треба стога да обезбиједи да вјерске заједнице или заједнице увјерења имају право на стицање статуса правног лица такве врсте и на таквом нивоу који ће им омогућити да у цијелости обављају своје активности у вези са вјером или увјерењем.

Пристапачан систем регистрације може потакнути вјерске заједнице или заједнице увјерења, укључујући и оне које можда

60 *Kimlya и остали в. Русија*, Европски суд за људска права (Апелације бр. 76836/01 анд 32782/03, пресуда од 1. октобра 2009.), пара. 84; *Јеховини свједоци из Москве и остали в. Русија*, Европски суд за људска права (Апелација бр. 302/02, пресуда од 10. јуна 2010.), пара. 101; *Горзелик и остали в. Пољска*, Европски суд за људска права, пара. 52; и *Sidiropoulos и остали в. Грчка*, Европски суд за људска права (Апелација бр. 26695/95, пресуда од 1. јула 1998.), пара. 31.

61 Бечки документ 1989, пара. 16.3, *оп. цит.*, фуснота 16.

62 *Bessarabia в. Молдавија*, Европски суд за људска права, *оп. цит.*, фуснота 26.; *Religionsgemeinschaft der Zeugen Jehovas и остали в. Аустрија*, Европски суд за људска права (Апелација бр. 40825/29, пресуда од 31. јула 2008); *Izzettin Dogan в. Турска*, Европски суд за људска права (Апелација бр. 62649/10, пресуда од 26. априла 2016.). Важно је примјетити да појединци – вјерници и не-вјерници, и вјерске заједнице или заједнице увјерења и даље имају права према међународном праву људских права, чак и ако не постоји могућност регистрације, ако није одобрена или ако је повучена од стране државе или власти.

63 Детаљан опис међународног правног оквира који се тиче приступа статусу правног лица за вјерске заједнице или заједнице увјерења, уз примјере добрих пракси из појединих држава чланица ОЕБС-а може се наћи у III дијелу *Смјерница о субјективитету вјерских заједница или заједница увјерења*, *оп. цит.*, фуснота 20.

забрињавају државу чланицу, да дјелују у оквирима законског система. Искуство је показало да регистрација може помоћи изградњи стабилних и повјерљивих односа између држава и вјерских заједница или заједница увјерења.

Зашто је термин “екстремизам” проблематичан у вези са регистрацијом и де-регистрацијом вјерских заједница или заједница увјерења?

Државе често наводе забринутост у вези са “екстремизмом”, да би оправдале потребу за строгом контролом над активностима појединаца и вјерских заједница или заједница увјерења у интересу безбједности. Међутим, “екстремизам” је непрецизан термин без општеприхваћене дефиниције, што га чини подложним широким и неодређеним тумачењима и отвара врата произвољној примјени закона.

“Екстремизам” се често поистовјећује с насиљем, иако нема емпиријских доказа који би указивали на узрочну везу или прерастање “екстремистичког” размишљања у насилна дјела, или на то да “екстремистичко” размишљање подразумијева намјеру насилног понашања које би захтијевало интервенцију државе.⁶⁴ Феномен насилног екстремизма се стога мора јасно разликовати од појма “екстремизма.” Изражавање “екстремних” гледишта, само по себи, не представља безбједносну пријетњу.⁶⁵

Осим тога, уколико се мјере за спречавање и сузбијање “екстремизма” фокусирају на ненасилне активности, постоји ризик од кршења људских права. Право на мишљење и слобода да се слиједи или прихвати нека вјера или увјерење по сопственом избору не смију подлијегати никаквим рестрикцијама.⁶⁶

64 Види: “Стручни састанак о безбједности, радикализацији и превенцији тероризма”, ОБЕС, 10. октобар 2008., <<https://www.osce.org/odihr/34379>>. Пара. 26 наводи да “претпоставке које још увијек нису доказане укључују ‘клизави терен’ поимања радикализације, који поистовјећује фундаменталистичку форму религијског увјерења са спремношћу коришћења терористичке тактике. Према тој теорији, појединац прелази релативно линеарном путањом, од увријежених религијских гледишта ка екстремнијим религијским гледиштима и праксама, прије него што пређе на насиље. Ова теорија нема емпиријско утемељење.”

65 За критику појма “екстремизам” и посљедице, види: “Извјештај Специјалног извјестиоца Уједињених нација за промоцију и заштиту људских права и основних слобода у борби против тероризма”, Генерална скупштина Уједињених нација, УН Док. А/ХРЦ/31/65, 29. април 2016., пара. 21-22, <<https://undocs.org/en/A/HRC/31/65>>.

66 Члан 18 ИЦЦПР-а не допушта никаква ограничења слободе мисли и свијести. Та слобода је безусловно заштићена, као и право сваке особе да има мишљење без спољашњег уплитања, према чл. 19.1 ИЦЦПР-а.

Међународни стандарди експлицитно упозоравају да изразе као “екстремизам” не треба користити да би се спречавале легитимне манифестације вјере или увјерења, или да би се оптуживали појединци или вјерске заједнице или заједнице увјерења чија су увјерења другачија или се сматрају “неуобичајеним.”⁶⁷ Слобода мисли и слобода вјере или увјерења су угрожене фокусирањем на увјерења и идеологије, умјесто на доказе о противправном поступању. Стога државе чланице треба да обезбиједе да се безбједносне мјере односе на понашање а не на мишљења и вјеровања и да праве разлику између насилног екстремизма и “екстремизма.”⁶⁸ Оне треба да се уздржавају од напада на “екстремизам” без доказа о повезаности са насилним дјелима или потицањем на насиље.

Који су основи за одбијање статуса правног лица и де-регистрацију вјерске заједнице или заједнице увјерења?

Имајући у виду далекосежне посљедице одбијања статуса правног лица или де-регистрације за вјерске заједнице или заједнице увјерења, свака одлука у том погледу мора бити стриктно оправдана према критеријумима наведеним у члану 18(3) ИЦЦПР-а. Пошто су одбијање статуса правног лица или де-регистрација крајње мјере, да би биле сразмјерне, оне захтијевају посебно снажна оправдања. Оне се могу разматрати само у случајевима тешких и поновљених престапа угрожавања јавног реда, те уколико се не могу дјелотворно примијенити неке лакше санкције, као што су упозорење, глоба или одузимање пореских олакшица.

Одбијање статуса правног лица или де-регистрација вјерске заједнице или заједнице увјерења не могу се заснивати на наводним пријетњама по безбједност и морају бити јасно засноване на доказима о незаконитим поступцима од стране

67 Види: “Коментари на измјене и допуне Закона о слободи вјере и вјерских организација у Републици Киргистан”, ОЕБС/ОДИХР, 22. март 2012., пара. 18-19, <<http://www.legislationonline.org/documents/id/16881>>.

68 “Извјештај Високог комесара Уједињених нација за људска права”, Генерална скупштина Уједињених нација, УН Док. А/ХРЦ/33/29, 21. јули 2016., пара. 6.1, <<http://www.undocs.org/A/HRC/33/29>>;

69 “Мишљење о Федералном закону о сузбијању екстремистичких активности у Руској Федерацији”, Венецијанска комисија, ЦДЛ-АД(2012)016, 20. јуни 2012., пара. 59 <[http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2012\)016-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2012)016-e)>.

“Закон о слободи вјере или увјерења у Републици Азербејџан”, ЦДЛ-АД(2012)022, 15. октобар 2012., пара. 93-94,

дотичних заједница. Из перспективе људских права, те мјере се могу сматрати неопходним кораком само ако постоји доказ да је дотична заједница умијешана у криминалне активности или у радње које спадају у домен ограничења за колективне манифестације вјере или увјерења признатих у међународном праву људских права. Терет доказивања је на држави која треба да докаже да појединци или вјерске заједнице или заједнице увјерења имају удјела у насиљу или заговарању мржње које представља потицање на дискриминацију, нетрпељивост или насиље, или да подривају права и слободе осталих на неки други начин.

Неоснована забринутост да су поједини вјерници, или чак поглавари вјерске заједнице или заједнице увјерења, уплетени у насилне екстремистичке активности, односно активности које укључују насиље или потицање на насиље, не представља довољан основ за одбијање статуса правног лица или де-регистрацију цијеле заједнице. Чињеница да неки појединци узимају учешћа у таквим радњама не значи да цијела вјерска заједница или заједница увјерења дијели таква стајалишта или одобрава те активности. У таквим случајевима, личне и групне поступке треба посматрати издвојено. Незаконито поступање појединаца се стога треба рјешавати путем кривичних, управних или грађанских поступака против тих особа, а не против вјерске заједнице или заједнице увјерења у цјелини.⁷⁰

Ако су одбијање статуса правног лица или де-регистрација одобрени, тај поступак треба да подлијеже ефикасном жалбеном процесу или преиспитивању од стране суда.⁷¹ Жалбени поступак треба да буде брз, транспарентан и недискриминаторан. Одбијање статуса правног лица или де-регистрација вјерских заједница или заједница увјерења не треба да буду одобрене док се не исцрпе све жалбене могућности.

70 “Привремено заједничко мишљење о Закону на допуне и измјене Закона о слободи савијести и религијским организацијама и Закона о измјенама Кривичног закона the Administrative Offences Code (недостајало); Закона о управним прекршајима и Закона о добротворном раду Републике Јерменије”, ОЕБС/ОДИХР и Венецијанска комисија, пара. 92, *оп. цит.*, фуснота 26.

71 *Јеховини свједоци у Москви и остали в. Русија*, Европски суд за људска права, (Апелација бр. 302/02, пресуда од 10. јуна 2010.) пара. 175; “Акт ЦЦВИ из 2011. о Праву на слободу савјести и религије и правном статусу цркава, деноминацијама и вјерским заједницама у Мађарској”, Венецијанска комисија, пара. 38.

Да ли су одбијање статуса правног лица или де-регистрација ефикасна средства за борбу против насилног екстремизма и радикализације који воде тероризму?

Није доказана ефикасност одбијања статуса правног лица или де-регистрације вјерских заједница или заједница увјерења ради борбе против насилног екстремизма и радикализације који воде тероризму. Напротив, осим што потенцијално уводе непотребне рестрикције у погледу слободе вјере или увјерења појединаца и вјерских заједница или заједница увјерења, такве мјере могу имати и низ нежељених, негативних посљедица. Оне могу појачати перцепцију заједнице да је неправедно изложена оптужбама и дискриминисана, што је може учинити подложнијом гледиштима која се могу сматрати насилно екстремистичким или допринијети терористичкој радикализацији. Надаље, оне могу ослабити повјерење између државних власти и вјерских заједница или заједница увјерења и ризиковати њихову изолацију у општедруштвеним настојањима успостављања безбједности. У неким случајевима могу довести до прикривених активности заједнице, што може узроковати веће потешкоће у добивању поузданих информација о њеном дјеловању.

Препоруке

Државе чланице

1. Државе чланице треба да се уздржавају од усвајања законских и других мјера које се заснивају или позивају на појмове као што су “екстремизам” или “вјерски екстремизам”, с обзиром на неодређеност ових термина и могућност њихове погрешне употребе на претјерано дискрециони или дискриминаторан начин.
2. Уколико су поједини вјерници или групе вјерника уплетени у криминалне или незаконите активности, државе чланице не треба да кривицу стављају на заједницу у цјелини и треба да санкционишу само појединце о којима се ради.
3. Државе чланице треба да понуде одговарајуће могућности и процедуре за вјерске заједнице или заједнице увјерења за стицање статуса правног лица оне врсте и нивоа који им омогућавају провођење пуног опсега активности у вези с вјером или увјерењем, уколико то желе. Међутим, државе чланице не треба да стицање статуса правног лица постављају као предуслов за заједнице или појединце да би могли уживати право на слободу вјере или увјерења.
4. Државе чланице треба да обезбиједи да свака одлука о одбијању статуса правног лица или о де-регистрацији за вјерску заједницу или заједницу увјерења поштује критеријуме наведене у члану 18(3) ИЦЦПР-а.
5. Када се доноси одлука о одбијању статуса правног лица или де-регистрацији вјерске заједнице или заједнице увјерења, државе чланице треба да датој заједници поднесу образложену одлуку у којој се наводе конкретни основи за одбијање или де-регистрацију.

6. Приликом обавјештавања о одлуци о одбијању статуса правног лица или де-регистрације вјерске заједнице или заједнице увјерења, државе чланице треба да избегавају изразе који би се могли сматрати стигматизацијом дате заједнице. Оне такође треба да предузму активне кораке (као што су подизање свијести, едукација и потицање међу-религијског дијалога) да би разријешили настале сумње, неповјерење, нетолеранцију или дискриминацију према тој заједници, обезбјеђујући на тај начин миран суживот и безбједност.
7. Државе чланице треба да обезбиједи да одлуке о одбијању статуса правног лица или де-регистрацији вјерске заједнице или заједнице увјерења подлијежу дјелотворном жалбеном процесу и преиспитивању.

Вјерске заједнице или заједнице увјерења

8. Вјерске заједнице или заједнице увјерења се потичу да у својим друштвима доприносе настојањима да се обезбиједи безбједност кроз ангажман у отвореном, конструктивном и поузданом дијалогу са државним властима и другим релевантним актерима.
Цивилно друштво
9. Организације цивилног друштва се потичу да учествују у активностима заговарања да би се обезбиједило да законодавство и политике о регистрацији и статусу правног лица, као и праксе, буду у складу са међународним стандардима.

4.2. “Екстремистички” говор и литература и безбједност

Говор појединачних вјерника или поглавара вјерских заједница или заједница увјерења који се сматра “екстремистичким” може се видјети као пријетња по безбједност. Да би спријечиле претпостављену штету коју такав говор може да узрокује, неке државе чланице ОЕБС-а су усвојиле мјере којима се такав говор криминализира и/или цензурише.

Изражава се и забринутост да би неки облици вјерске литературе (на интернетским мрежама или класичне), укључујући свете текстове, могли да представљају пријетњу по мир и безбједност због претпостављеног “екстремистичког” садржаја. Тврди се да такви материјали потичу на насиље, садрже насилне слике или језик, или износе тврдње о религијском апсолутизму или супериорности. Као резултат, може се десити да државе доносе мјере које забрањују или цензуришу неке вјерске материјале, или да забране њихов увоз и дистрибуцију. Понекад се користе процјене “експерата” које именује влада да одреде да ли су религијски текстови доктринарно исправни или представљају “екстремистички” материјал.

Да ли је испољавање вјере заштићено слободом мишљења и изражавања и слободом вјере или увјерења?

Испољавање вјере је заштићено и правом на слободу мишљења и изражавања, и правом на слободу вјере или увјерења. Обје слободе су кључне за демократска друштва. То су међусобно зависна права која се узајамно подржавају, и “служе као комплементарни браници комуникативне слободе.”⁷² Слобода да се изражавају сопствена унутрашња увјерења од основне је важности за плурализам који карактерише демократска друштва, а комуницирање унутар и између вјерских заједница или заједница увјерења је битан аспект слободе вјере или увјерења.

72 Види: “Извјештај Специјалног извјестиоца УН-а за слободу вјере или увјерења”, оп.цит., фуснота 29. стр. 13-14; Bielefeldt, H. Ghanea, N. & Wiener, M., *Слобода вјере или увјерења – Коментар међународног права*, стр. 481-506.

Које се легитимне рестрикције могу усвојити у вези са потицањем на дискриминацију, нетрпељивост или насиље?

Према међународном праву, права на слободу вјере или увјерења и слободу изражавања не подразумевају право да се заговарају увјерења која потичу на дискриминацију, нетрпељивост или насиље према другима. Слобода учествовања у религијском говору у општем смислу је заштићена међународним правом у ИЦЦПР-у. Члан 19(2) каже да уживање права на слободу изражавања “носи са собом посебне дужности и одговорности” и наводи поштовање права и угледа других и заштиту националне безбједности, јавног реда или јавног здравља и морала као легитимног основа за његово ограничавање. Слободу изражавања одређује и члан 20(2), који захтијева да државе потписнице забране заговарање националне, расне или вјерске мржње која представља потицање на дискриминацију, нетрпељивост или насиље. Међународни стандарди, ипак, не забрањују свако заговарање мржње. Члан 4(а) Међународне конвенције о елиминацији свих облика расне дискриминације (ЦЕРД) и члан 20(2) ИЦЦПР-а постављају захтјев да државе потписнице ограниче заговарање мржње која потиче на дискриминацију, нетрпељивост или насиље. Надаље, члан 4(а) ЦЕРД-а такође забрањује само “ширење идеја заснованих на расној супериорности или мржњи” без позивања на потицање.

План дјеловања из Рабата о забрани заговарања националне, расне или вјерске мржње које представља потицање на дискриминацију, нетрпељивост или насиље је необавезујући текст који је, међутим, добио широку подршку међународне заједнице. Он набраја шест фактора за одређивање да ли неки говор представља “поттицање на дискриминацију, нетрпељивост или насиље” и да ли је довољно озбиљан да оправдава рестриктивне законске мјере. Тих шест критеријума су: контекст, особа која говори (укључујући појединце или организације), намјеру, садржај или форму, оквира говора и вјероватноћу изазивања штете (укључујући неизбјежност).⁷³

73 “План дјеловања из Рабата о забрани заговарања националне, расне или вјерске мржње која представља поттицање на дискриминацију, нетрпељивост или насиље”, у “Извјештају Високог комесара за људска права Уједињених нација о забрани поттицања на националну, расну или вјерску мржњу”, Генерална скупштина Уједињених нација, 11. јануар 2013., додаток, пара. 29, <<https://undocs.org/A/HRC/22/17/Add.4>>. Овај шестодијелни тест за утврђивање прага подржали су многи независни стручњаци и тијела за праћење људских права, нпр. у “Извјештају Специјалног извјештоца УН за слободу вјере или увјерења (који се тиче манифестација колективне вјерске мржње)”, Генерална

Прије криминализирања, оптужења или наметања других инвазивних ограничења за вјерски говор који изгледа као “екстремистички”, државне власти треба пажљиво да утврде чињенице. Оне треба да оцијене чин говора у свјетлу горе споменутих шест фактора, да би утврдиле да ли тај говор представља потицање на стварна дјела дискриминације, непријатељства или насиља.⁷⁴ Обука службеника за провођење закона и судства да би могли разумјети и примјењивати овај шестодијелни тест из Плана дјеловања из Рабата може помоћи код утврђивања да ли је досегнут праг за потицање на мржњу. Ради се само о забрани говора који спада у оквир члана 20(2) ИЦЦПР-а. Надаље, пошто све рестрикције слободе говора морају задовољити општа правила и механизме заштите у вези са допуштеним ограничењима, чак и кад се ради о члану 20(2), државе потписнице морају оправдати све рестрикције строго у складу са чланом 19(3).⁷⁵ У том погледу, План дјеловања сугерише клизну скалу реакција на потицање, гдје су кривично-правне мјере посљедње прибјежиште.⁷⁶

Какав је положај вјерске литературе?

Државе чланице ОЕБС-а су 1989. године потврдиле да ће поштовати право појединачних вјерника и заједница да набављају, посједују и користе свете књиге и вјерске публикације на језику по њиховом избору, као и друге чланке и материјале у вези са практиковањем вјере или увјерења. Такође су се обавезале да ће дозволити вјерским институцијама и организацијама да израђују,

скупштина Уједињених нација, УН Док. А/ХРЦ/25/58, 26. децембар 2013., пара. 58 < <https://undocs.org/A/HRC/25/58>>; и у “Општа препорука 35: Сузбијање расистичког говора мржње”, Комитет за елиминацију расне дискриминације, УН Док. ЦЕРД/Ц/ГЦ/35, 12.-30. август 2013., пара. 15 < <http://undocs.org/en/CERD/C/GC/35>>. Европски суд за људска права користи сличне критеријуме код утврђивања да ли су изјаве даване у ситуацији политичких и друштвених тензија; да ли такве изјаве, тумачене и посматране коректно у њиховом непосредном и ширем контексту, могу бити сматране директним или индиректним позивом на насиље или оправдавањем насиља, мржње или нетолеранције; начин на који су изјаве дате; њихова могућност да - директно или индиректно - доведу до штетних посљедица; и сразмјерност санкција - *Reinçek v. Швајцарска* [ГЦ] (Апелација бр. 27510/08, пресуда од 15. октобра 2015.), пара. 204-208; *Стомакхин в. Русија*, (Апелација бр. 52273/07, пресуда од 8. октобра 2018.), пара. 88-134, посебно пара. 93. <<http://hudoc.echr.coe.int/eng/?i=001-1827310>>.

74 Види *Стомакхин в. Русија*, (Апелација бр. 52273/07, пресуда од 8. октобра 2018.), пара 93.

75 “Општи коментар 34: члан 19: Слободе мишљења и изражавања”, Комитет за људска права Уједињених нација, УН Док. ЦЦПР/Ц/ГЦ/34, 11.-29. јули 2011., пара. 52, <<https://undocs.org/en/CCPR/C/GC/34>>.

76 “Извјештај Специјалног извјестиоца Уједињених нација за слободу вјере или увјерења”, пара. 58, *оп. цит.*, фуснота 29. Види и: “План дјеловања из Рабата”, додаток, пара 34, *оп. цит.*, фуснота 74.

увозе и дистрибуирају вјерске публикације и материјале.⁷⁷

Вјерска литература је један аспект вјерског изражавања и једнако је заштићена слободом мишљења и изражавања, и слободом вјере или увјерења. Свако мијешање у израду, увоз или дистрибуцију такве литературе може представљати кршење ових људских права и треба да буде строго оправдано у складу са критеријумима изложеним у члановима 18(3) и 19(3) ИЦЦПР-а. Мада је “национална безбједност” један од могућих основа за ограничење слободе изражавања, она није укључена у основе за ограничавање у члану 18(3), што значи да слобода манифестовања вјере или увјерења не може бити ограничена по том основу.

Два питања која се често јављају у вези са вјерском литературом су да она може садржавати насилне наративе и слике, и да може износити тврдње о религијском апсолутизму и супериорности. Однос између вјерске литературе и насиља је комплексан, контроверзан и превазилази оквире ове публикације.⁷⁸ Јасно је, међутим, да су штета и насиље увијек резултат људског дјеловања. С обзиром на то, Специјални извјестилац УН-а за слободу вјере или увјерења примјећује:

*“важно је избјегавати 'есенцијалистичка' гледишта која погрешно приписују насиље самој суштини неких религија или религији уопште [...] Починиоци насилних злочина увијек су људска бића, а не религије као такве. Људска бића – појединци, групе, вође заједница, државни представници, недржавни актери и други – су ти који се позивају на религију или неке од вјерских начела да би легитимизирали, подгрјавали, ширили или појачавали насиље. Другим ријечима, однос између религије и насиља не може никада бити непосредан; он увијек претпоставља људско посредовање, то јесте појединце или групе који активно омогућавају успостављање те везе — или који доводе у питање ту везу”.*⁷⁹

77 Бечки завршни документ 1989, пара 16.9. Осим тога, УН “Декларација о елиминацији свих облика нетолеранције и дискриминације на основу вјере или увјерења” из 1981. прописује да слобода вјере или увјерења укључује слободу писања, издавања и дистрибуције релевантних публикација (члан 6(д)) и успостављање и одржавање комуникација са особама и заједницама по питањима вјере или увјерења на државном или међународном нивоу (члан 6(и)).

78 За анализу наводне повезаности између религије и насиља, види “Извјештај Специјалног извјестиоца Уједињених нација за слободу вјере или увјерења”, Генерална скупштина Уједињених нација, УН Док. А/ХРЦ/28/66, 29. децембар 2014, <<https://undocs.org/A/HRC/28/66>>.

79 *Ibid*, пара. 15.

Разрада и дијелење тумачења која такве насилне наративе и слике стављају у њихов историјски контекст, промовисање критичког размишљања и начин читања којим се подржавају људско достојанство и људска права много су ефикаснији и показују много више поштовања према слободи изражавања и слободи вјере или увјерења него забране и цензуре вјерских текстова или ограничавање њихове циркулације.

Тврдње о истинитости су инхерентне многим религијским и нерелигијским системима вјеровања, и могу подразумијевати идеју да постоји само једна стаза или пут да се појми истина и да се живи исправним животом у складу са захтјевима које они проповиједају. То може потакнути мишљење да су једна религија или систем вјеровања, укључујући њихова учења о етичком и моралном поступању, супериорни у односу на друге, што са своје стране може бити извор сукоба и друштвене небезбједности. Док год такве тврдње не резултирају изразима који потичу на дискриминацију, нетрпељивост или насиље према другима, оне су дио изражавања разноликости вјера или увјерења и заштићене су слободом изражавања и слободом вјере или увјерења.⁸⁰

Санкционисање тврдњи о истинитости имало би негативан ефекат на слободу комуницирања у домену вјере или увјерења. Стога закони које ограничавају или криминализирају такве тврдње о супериорности у погледу вјере или увјерења требада буду укинута. Дугорочно, слобода вјере или увјерења, која укључује снажне комуникативне и едукативне димензије, доприноси окружењу у којем се преиспитују, разматрају и оцјењују такве тврдње, излажући их различитим стајалиштима и схватањима. То може олакшати трагање за заједничким основама, како међу појединачним присталицама исте религије или система вјеровања, тако и ван оквира различитих религија и других вјеровања.

Да ли могу стручњаци које именује влада одиграти улогу у оцјењивању “екстремистичке” вјерске литературе?

Неке државе чланице ОЕБС-а именују стручњаке и ослањају се на њихово мишљење приликом одлучивања о томе да ли се неки

80 За разматрање криминализације тврдњи о супериорности религије види: “Извјештај Специјалног извјестиоца Уједињених нација за слободу вјере или увјерења”, Генерална скупштина Уједињених нација, пара. 66-68, УН Док. А/ХРЦ/31/18, 23. децембар 2015. < <https://undocs.org/A/HRC/31/18>>.

вјерски текстови сматрају “екстремистичким”. С обзиром на забринутост у вези са коришћењем овог израза и непостојање консензуса у стручној заједници о томе како формулисати критеријуме за тумачење вјерских текстова, мишљења тих стручњака нису довољно чврст темељ за мјере којима се цензуришу или забрањују свети текстови или доктринарни радови. Према томе, именовање државних стручњака да дају коректно тумачење такве литературе јако је проблематично. Слобода вјере или увјерења укључује право вјерских заједница или заједница увјерења да пружају властита ауторизована тумачења светих текстова или доктринарних радова заједнице. Државне власти задужене за оцјењивање вјерске литературе треба да врло пажљиво узму у обзир та тумачења и да не дају аутоматски предност мишљењима експерата о датом тексту.

Шта се може учинити да се сузбије шира култура дискриминације, мржње и нетолеранције на основу вјере или увјерења?

Државе чланице ОЕБС-а примјећују да 'дискриминација и нетолеранција спадају у факторе који могу изазвати конфликте, што подрива безбједност и стабилност’,⁸¹ и настоје да ријеше потребу за ефикасним мјерама чији је циљ дугорочна елиминација дискриминације и нетолеранције на основу вјере или увјерења.⁸²

Мјере које могу одиграти позитивну улогу у сузбијању дискриминације, мржње и нетолеранције на основу вјере или увјерења укључују подизање свијести и образовне мјере, као и међурелигијски дијалог и сарадњу, заједно са настојањима која предузимају медији. Ове активности, које рјешавају узроке вјерске нетолеранције у коријену, помажу изградњи повјерења унутар и између појединаца и заједница различитих религија и других вјеровања, још увијек се недовољно користе у региону ОЕБС-а, упркос бројним прихваћеним одређењима у овим областима.⁸³

81 “ОЕБС-ова Стратегија за рјешавање пријетњи по безбједност и стабилност у 21. вијеку”, ОЕБС, Мастрихт 2003, пара. 36.

82 Види релевантне ОЕБС-ове документе и споразуме: Копенхашки документ 1990., Паришка повеља 1990., “Хелсиншки документ: Изазови промјена 1992.”, ОЕБС, “Документ Четвртог ЦСЦЕ-овог Савјета министара, Рим 1993.”, ОЕБС, Будимпештански документ 1994., Истанбулски документ 1999., “Документ Деветог састанка Министарског савјета Букурешт 2001.”, ОЕБС, “Документ Десетог састанка Министарског савјета Порто 2002.”, ОЕБС (у даљњем тексту, “Порто документ 2002.”), Мастрихтски документ 2003., Софијски документ 2004., Љубљански документ 2005., Бриселски документ 2006., Мадридски документ 2007., Хелсиншки документ 2008., Агенски документ 2009., *оп. цит.*, фуснота 16, Кијевски документ 2013, *оп. цит.*, фуснота 8.

83 Сличне позитивне мјере се предлажу у Плану дјеловања из Рабата, додатак, пара. 23-29, *оп. цит.*, фуснота 74.

Програми подизања свијести могу помоћи у информисању ширег друштва о вјерским заједницама и заједницама увјерења и њиховим људским правима. Промовишући боље разумијевање и поштовање према различитим религијама и другим увјерењима, ови програми могу сузити простор за пристрасна гледишта и негативне стереотипе који омогућавају и потичу пораст дискриминације, непријатељства и нетолеранције у друштву. Државне власти, медији, институције за културну баштину, националне институције за људска права, организације цивилног друштва, међурелигијска и међувјерска тијела, образовни стручњаци и вјерске заједнице или заједнице увјерења – сви они треба да дају вриједан допринос у овој области.

Образовање, посебно о људским правима, кључно је за сузбијање дискриминације и нетолеранције заснованих на религији или вјери.⁸⁴ То је цјеложивотни процес, који није ограничен на формално школско образовање. Да би научили како живјети добро заједно, потребни су образовни процеси који оснажују уважавање и поштовање различитости и промовишу толеранцију и узајамно разумијевање засновано на поштовању достојанства и људских права свих особа, укључујући слободу вјере или увјерења. Школе треба да пружају знање, информације и вјештине, укључујући вјештину критичког мишљења, које су потребне за адресирање растућих разноликости у погледу вјере, увјерења и културе у региону ОЕБС-а.⁸⁵

Жене и дјевојчице су несразмјерно изложене увредљивим и погрдним изјавама, злочинима из мржње и уопште инцидентима на основу њихове припадности одређеној вјерској традицији, која је често видљива захваљући вјерској одећи или симболима. Те жене трпе двоструку дискриминацију, која се заснива и на роду и на религији. Образовање би требало да промовише и

84 Види ОЕБС/ОДИХР и УНЕСКО, заједничка публикација *Рјешавање антисемитизма кроз образовање: Смјернице за креаторе политика* (Варшава: ОДИХР, 2018.), која предлаже конкретне начине за рјешавање антисемитизма, борбу против предрасуда и промовисање толеранције кроз образовање, осмишљавањем програма заснованих на оквиру људских права, образовању о глобалном грађанству, укључености и родној једнакости <<https://www.osce.org/odihr/383089>>. Види и ОЕБС/ОДИХР *Смјернице за едукаторе о сузбијању нетолеранције и дискриминације против муслимана: Рјешавање питања исламофобије кроз образовање* (Варшава: ОДИХР, 2011.) <<https://www.osce.org/odihr/84495>>.

85 Види “Завршни документ Међународне консултативне конференције о школском образовању у вези са слободом вјере или увјерења, толеранцијом и недискриминацијом”, UN Doc. E/CN.4/2002/73, додаток <<https://undocs.org/E/CN.4/2002/73>>.

сензибилније разумијевање избора жена и дјевојака уопште, укључујући и питања која се тичу начина на који практикују своја религијска увјерења.

Државе чланице ОЕБС-а су препознале важност отвореног и транспарентног међурелигијског дијалога, као и партнерства за унапређење разумијевања између појединаца, слѣдбеника различитих религија или вјеровања, као и између религијских заједница и заједница слѣдбеника других вјеровања. То помаже у борби против нетолеранције и дискриминације на основу вјере или увјерења,⁸⁶ и тиме доприноси већој безбједности.⁸⁷

Сви облици комуникације и размјене између религија и других вјеровања, укључујући и међурелигијски дијалог, спадају у домен слободе вјере или увјерења. То је универзално људско право, и међурелигијски дијалог стога захтијева инклузиван приступ који је прилагођен свеукупној разноликости религијских заједница и заједница слѣдбеника других вјеровања, укључујући и новоустављене и мање групе.

Државе чланице ОЕБС-а су се определијиле да “промовишу и омогућавају отворен и транспарентан међувјерски и међурелигијски дијалог и партнерство”.⁸⁸ Важно је да све иницијативе за дијалог које државе промовишу или омогућавају буду недискриминаторне и да савршено поштују аутономију и добровољно учешће вјерских заједница или заједница увјерења. Вјерске заједнице или заједнице увјерења и саме имају слободу да успостављају дијалог по властитом договору, без одобрења или дозволе државе. Организације цивилног друштва такође имају улогу у подршци и потицању међувјерског и међурелигијског дијалога и партнерства.

86 Савјет за људска права Уједињених нација је такође навео да “отворена расправа о идејама, као и међурелигијски и међукултурални дијалог, на локалном, државном и међународном нивоу, могу бити једна од најбољих заштита против вјерске нетолеранције”. Резолуција Савјета за људска права Уједињених нација 16/18, УН Док. А/НRC/RES/16/18, 24. март 2011., пара. 4, <<https://undocs.org/A/HRC/RES/16/18>>.

87 Референце на међурелигијски дијалог могу се наћи у једном броју ОЕБС-ових одређења, укључујући Документ из Порта 2002., Мадридски документ 2003., Софијски документ 2004., Љубљански документ 2005., Хелсиншки документ 2008., Кијевски документ 2013., “Завршни документ 21. састанка Министарског савјета у Базелу 2014.”.

88 ОЕБС, Министарски савјет, Одлука бр. 3/13, *оп. цит.*, фуснота 8, и ОЕБС, Министарски савјет, Декларација бр. 8/14, “Јачање настојања на сузбијању антисемитизма”, Базел 2014, позив за државе чланице да, *inter alia*, “промовишу и омогуће отворен и транспарентан међукултурални, међувјерски и међурелигијски дијалог и партнерство.”

Не постоји јединствени приступ међурелигијском дијалогу који се може одвијати у формалном и неформалном окружењу и на свим нивоима – локалном, државном и међународном. Постоје бројни примјери успјешног формалног дијалога који укључује особе на водећим мјестима у религијским или заједницама увјерења у региону ОЕБС-а. Међутим, улога неформалних активности на базном нивоу у унапређењу узајамног разумијевања, социјалне кохезије и безбједности још увијек је недовољно истражена. Формалне и неформалне активности дијалога би требало посматрати као комплементарне и требало би их једнако узимати у обзир код осмишљавања стратегија у овој области. Потребно је предузимати и систематске напоре да би се обезбиједило пуно и равноправно учешће жена и снажна укљученост младих у свим иницијативама између религија и других вјеровања, јер они су обично недовољно заступљени у таквим активностима, што значи да је мање вјероватно да ће се чути њихов глас.⁸⁹

Медији, и јавни и приватни, такође играју важну улогу у обликовању друштвених ставова о разноликости вјере или увјерења. Уз поштовање њихове независности и слободе, медији имају јавну обавезу да пружају тачне информације и правичне приказе о религијским заједницама или заједницама сљедбеника других вјеровања. Ширећи позитивне приче о религијским заједницама или заједницама сљедбеника других вјеровања и избегавајући негативне и дискриминаторне стереотипе, медији могу допринијети толерантнијем друштвеном дискурсу који је укоријењен у стварним животним искуствима појединаца и заједница, не игноришући постојеће изазове. Медији су заиста кључни актер у развоју критичког јавног дискурса о суживоту међу људима различитих вјера или увјерења.

Важна улога медија је призната у низу ОЕБС-ових опредјељења,⁹⁰ која се такође залажу за “усвајање добровољних стандарда за новинаре, саморегулисања медија и других прикладних механизма за обезбјеђивање већег професионализма, тачности и

89 На примјер, у Мадриду 2007., државе чланице су изричито навеле “важну улогу коју млади могу одиграти у јачању узајамног поштовања и разумијевања између култура и религија”.

90 Види ОЕБС-ове документе: Истанбулски документ 1999., Порто документ 2002., Љубљански документ 2005., Софијски документ 2004., Бриселски документ 2006., и Мадридски документ 2007.

придржавања етичких стандарда међу новинарима”.⁹¹ Посљедњих година, дигитални простор је постао форум за изражавање нетолеранције и платформа за потицање на дискриминацију, нетрпељивост или насиље на основу вјере или увјерења. Да би се сузбила та појава, хитно су потребне образовне мјере које промовишу толеранцију, разумијевање и поштовање за права других на друштвеним мрежама.

91 Бриселски документ 2006., пара. 9, и Мадридски документ 2007., пара. 4. Треба нагласити важност и релевантност Камденских принципа о Слободи изражавања и једнакости у том погледу. Камденски принципи заговарају коришћење слободе изражавања, укључујући слободу медија, за промовисање равноправности и недискриминације у друштву. Према Принципу 6: “сви масовни медији треба да, као своју моралну и друштвену одговорност, предузимају кораке: (i) да обезбиједи да њихова радна снага буде разнолика и да представља друштво у цјелини; (ii) да се баве што је више могуће питањима од заједничког интереса за све групе у друштву; (iii) да се ослањају на вишеструке изворе и гласове људи унутар различитих заједница, умјесто да представљају заједнице као монолитне блокове; (iv) да се придржавају високих стандарда у пружању информација који задовољавају признате професионалне и етичке стандарде.” Види: “Камденски принципи о слободи изражавања и једнакости”, члан 19 организације, <www.article19.org/data/files/pdfs/standards/the-camden-principles-on-freedom-of-expression-and-equality.pdf>.

Препоруке

Државе чланице

1. Државе чланице треба да размотре успостављање програма који подижу свијест о вјерским заједницама или заједницама увјерења и њиховим људским правима. Они се могу израдити у сарадњи са организацијама цивилног друштва, државним институцијама за људска права, институцијама за културну баштину, медијима, образовним професионалцима и вјерским заједницама или заједницама увјерења.
2. Државе чланице треба да обезбиједу да школски наставни планови и програми пружају на свим нивоима непристрасне и тачне информације о различитим вјерама и увјерењима, тако да ученици уче о важности толеранције и поштовања људских права. Образовни процес треба такође да пружи могућност ученицима различитих вјера или увјерења да се међусобно друже, да би им се омогућило да искусе разлике и разноликост на природан и смислен начин.
3. Државе чланице се потичу да промовишу и омогућавају иницијативе за међурелигијски дијалог и партнерство на свим нивоима у друштву, поштујући аутономију вјерских заједница или заједница увјерења и њихово добровољно учешће у тим настојањима. Државе треба да обезбиједу да одражавају постојећу и новонасталу разноликост вјерских заједница или заједница увјерења и да настоје да обезбиједу равноправно учешће мушкараца и жена, као и истинско и снажно учешће младих.
4. Државе чланице треба да потичу и промовишу неформална настојања у правцу дијалога на нивоу базе због њиховог потенцијала да дају допринос напорима на јачању узајамног разумијевања и да промовишу толеранцију у друштву.

5. Државе чланице, приликом разматрања мјера за спречавање потицања на дискриминацију, нетрпељивост и насиље на основу вјере или увјерења морају се придржавати својих обавеза у погледу слободе мишљења и изражавања, као и слободе вјере или увјерења, у складу са међународним правом о људским правима. Државе чланице посебно треба да се придржавају општих правила и заштита прописаних у члановима 18(3) и 19(3) ИЦЦПР-а у вези са допустивим ограничењима и захтјева из члана 20(2) ИЦЦПР да се забрани заговарање националне, расне или вјерске мржње која представља потицање на дискриминацију, нетрпељивост или насиље.
6. Државе чланице се потичу да пруже обуку службеницима за провођење закона и судству да би разумјели и примјењивали шестодијелни тест из Плана дјеловања из Рабата (контекст; особа која говори; намјера; садржај или форма; оквири говора; и вјероватноћа настанка штете, укључујући неизбјежност), да би могли одредити да ли је досегнут праг потицања на мржњу или не.
7. Државе чланице треба да укину све законе који намећу санкције за тврдње о супериорности у вези са религијом или вјером, јер оне не представљају “екстремизам”.
8. Државе чланице треба да прекину праксу искључивог ослањања на стручњаке које именује држава за тумачење и оцјењивање светих текстова вјерских заједница или заједница увјерења у погледу “екстремизма”.
9. Уз поштовање различитих организационих структура, аутономије вјерских заједница или заједница увјерења и добровољне природе њиховог ангажмана, државе треба да дјелују проактивно и систематски према свим вјерским заједницама или заједницама увјерења унутар своје јурисдикције, у настојању да унаприједи слободу вјере или увјерења и безбједност за све. Државе чланице треба да успоставе сталне канале за комуникацију и/или контакт-тачке на државном, регионалном и локалном нивоу да би градиле повјерење са представницима различитих и вјерских заједница или заједница увјерења.

Вјерске заједнице или заједнице увјерења

10. Вјерске заједнице или заједнице увјерења се потичу да учествују у међувјерском и међурелигијском дијалогу и партнерству.
11. Вјерске заједнице или заједнице увјерења се потичу да омогуће већу укљученост жена, да би се обезбиједило њихово равноправно учешће у активностима међувјерског и међурелигијског дијалога.
12. Вјерске заједнице или заједнице увјерења се потичу да омогуће већу укљученост младих, да би се обезбиједило њихово истинско и снажно учешће у активностима међувјерског и међурелигијског дијалога.
13. Поглавари вјерских заједница или заједница увјерења треба снажно и промптно да се изјашњавају против заговарања мржње која представља потицање на дискриминацију, нетрпељивост или насиље, дистанцирајући заједницу од припадника исте вјере или увјерења који учествују у таквом заговарању.
14. Вјерске заједнице или заједнице увјерења се потичу да се проактивно и систематски ангажују са државним властима и другим релевантним актерима у напорима на унапређењу слободе вјере или увјерења и безбједности за све.

Цивилно друштво

15. Организације цивилног друштва се потичу да дају допринос изради и провођењу програма за подизање свијести ради упознавања ширег друштва о религијским заједницама или заједницама слѣдбеника других вјеровања и њиховим људским правима.
16. Организације цивилног друштва се потичу да користе друштвене мреже да би промовисале културу вјерске толеранције и разумијевања и превенцију коришћења друштвених мрежа као платформе за потицање на дискриминацију, нетрпељивост и насиље на основу вјере или увјерења.

17. Организације цивилног друштва се потичу да се систематски ангажују са државним властима, религијским заједницама или заједницама сљедбеника других вјеровања и осталим релевантним актерима у напорима на унапређењу слободе вјере или увјерења и безбједности за све.
18. Организације цивилног друштва се потичу да подрже напоре особа на водећим позицијама у религијским заједницама или заједницама сљедбеника других вјеровања који говоре против заговарања мржње које представља потицање на дискриминацију, нетрпељивост или насиље.
19. Организације цивилног друштва се потичу да подрже и потпомогну међувјерски и међурелигијски дијалог и партнерство који се боре против нетолеранције и дискриминације на основу вјере или увјерења, да јачају разумијевање и узајамно поштовање између појединаца и заједница различитих вјера или увјерења и да унапређују слободу вјере или увјерења за све.
20. Организације цивилног друштва се потичу да сарађују с медијима и другим релевантним актерима на развоју културе критичког јавног дискурса о суживоту међу људима различитих вјера или увјерења.
21. Организације цивилног друштва се потичу да се боре против заговарања мржње које представља потицање на дискриминацију, нетрпељивост или насиље, изражавајући подршку онима према којима је усмјерена.

Медији

22. И јавни и приватни медији се потичу да уложе све напоре да би се повећало поштовање разноликости вјера или увјерења преносећи непристрасне и тачне информације и приказе различитих религија и других вјеровања и сузбијајући негативне стереотипе и предрасуде.

23. Медији се потичу да израде добровољне смјернице и стандарде, попут новинарских етичких кодекса за непристрасно и тачно извјештавање, о питањима која се тичу вјере и увјерења у њиховим друштвима, и да обезбиједи да су те информације засноване на поузданим изворима и различитим гледиштима. Медијске куће се потичу да широко дистрибуирају такве смјернице и обезбиједи обуку о њима за релевантно особље.

4.3. Прегледи, праћење и претреси у богомољама и састајалиштима и безбједност

Богомоље и мјеста окупљања вјерских заједница или заједница увјерења понекад се посматрају као окружење за радикализацију која води на тероризму и врбовању у групе које одобравају насиље. Државе чланице могу одговорити на ову могућу пријетњу на више начина, укључујући прегледе, испитивање и праћење оних који улазе и излазе из богомоља. Додатне реакције укључују често налоге за претрес који омогућавају властима да траже доказе о незаконитим активностима и у неким случајевима да проводе полицијске претресе. Повремено се деси и да влада одлучи да затвори неку богомољу због бриге за безбједност.

У чему је важност богомоља и мјеста окупљања у свјетлу слободе вјере или увјерења?

Самоуправа, укључујући руковођење и регулисање богомоље или мјеста окупљања, дио је права на слободу вјере или увјерења и представља важан аспект аутономије религијских или заједница увјерења.

Слобода вјере или увјерења укључује важну институционалну димензију која богомољама, мјестима окупљања и особљу које је задужено за њих даје посебну позицију и улогу у животу вјерске заједнице или заједнице увјерења. Богомоље и мјеста окупљања имају посебне функције у таквим заједницама. Обично су то мјеста састајања за заједницу вјерника и мјеста гдје се обављају важне церемоније засноване на тим вјеровањима. Она могу служити и као мјеста за појединачне и колективне молитве и богослужење, размишљање или медитацију, као и простори за низ образовних, друштвених, културних, добротворних и хуманитарних активности. С обзиром на то, потребан је обазрив приступ прије предузимања било каквих радњи које могу имати утицаја на богомоље или мјеста окупљања, као и на особље вјерске заједнице или заједнице увјерења које у њима обавља своје функције.

Важно је такође схватити да постоје различити начини на које мушкарци и жене могу остваривати своју слободу вјере или увјерења у богомољама или мјестима окупљања. На примјер, у неким религијским заједницама или заједницама слѣдбеника других вјеровања, мушкарци и жене се моле заједно у истом простору. У другим, мушкарци и жене обављају молитве и богослужење у одвојеним просторима.

Може ли бити примјерено да се ограничи приступ или да се затворе богомоље или мјеста окупљања због недоличног поступања појединаца?

Наводно недолично поступање појединца не треба приписивати цијелој вјерској заједници или заједници увјерења. “Треба пазити да се не ометају и не обустављају активности вјерске заједнице само због престапа неког од њених припадника. Тиме би се наметнула колективна санкција заједници у цјелини за поступке које заправо треба приписати одређеним појединцима”.⁹²

Ограничавање приступа или затварање богомоље или мјеста окупљања не би били оправдани као неопходан или сразмјеран одговор на недолично понашање појединца, јер такве мјере кажњавају цијелу заједницу због дјела појединца или мале групе појединаца. То може бити и контрапродуктивно из перспективе безбједности, с обзиром на потенцијално негативне посљедице усљед осјећаја искључености или замјерања до којег могу довести такви поступци државе.

Затварање богомоље или мјеста окупљања би могло имати веома штетан ефекат на виталност и одрживост заједнице, укључујући и њен допринос ширем друштву. Када се затвара богомоља или састајалиште, та процедура мора поштовати строге критеријуме наведене у међународном праву људских права у вези са ограничењима права на слободу вјере или увјерења.

Самоуправа над богомољама и мјестима од стране вјерских заједница или заједница увјерења захтијева повјерење државе да

92 Смјернице о правном субјективитету вјерских заједница или заједница увјерења, пара. 34, оп. цит.; фуснота 20. Смјернице о слободи удруживања, пара. 236, оп. цит., фуснота 30. Види и, Смјернице о заштити активиста за људска права, ОЕБС/ОДИХР, (Варшава: ОДИХР 2014.), пара. 209, <<https://www.osce.org/odhr/guidelines-on-the-protection-of-human-rights-defenders>>.

ће се та надлежност обављати у оквирима закона. Пажљиво праћење активности које се врше у тим просторима одговорност је дате заједнице. Оне морају обезбиједити да нема знакова кретања у правцу нетолеранције, непријатељства или насиља, штитећи на тај начин заједницу и шире друштво од наношења штете. То укључује провођење потребних мјера опреза у вези са заговарањем мржње која представља потицање на дискриминацију, нетрпељивост или насиље и активности које представљају стварну пријетњу по безбједност од стране било кога присутног у богомољи и састајалишту. У том погледу, важно је за особе на водећим позицијама у религијској заједници или заједници слѣдбеника других вјеровања да се снажно и промптно изјашњавају против заговарања мржње која представља потицање на дискриминацију, нетрпељивост или насиље, дистанцирајући заједницу од оних вјерника који заговарају таква увјерења.⁹³

Који су облици прегледа и праћења? Представљају ли они кршење слободе вјере или увјерења?

Прегледи могу имати различите облике. Они укључују контроле особа које улазе или излазе из богомоље или мјеста окупљања, као и обављање личних разговора, уз тражење личних докумената, вршење претреса особе, и инсталирање и коришћење детектора за метал.

Методи праћења особа које улазе или излазе из богомоље или мјеста окупљања укључују коришћење система телевизије затвореног кола (ЦЦТВ), аудио прислушкивача и других електронских уређаја. Праћење може бити привремено или стално, отворено или тајно, ограничено на богомоље или проширено тако да укључује и домове вјерског особља које обавља дужности у богомољи.

Прегледи и праћење могу имати негативан ефекат на уживање права појединца на приватни и породични живот и, у контексту богомоље, права на слободу вјере или увјерења. Стога такве активности морају бити стриктно одобрене законом. Ово је посебно важно у вези са процедурама као што је тајно праћење. Све усвојене мјере треба да буду у складу са свим релевантним међународним принципима људских права и домаћим законодавством.

⁹³ Бејрутска декларација и њених 18 одређења о "Вјери за права", Опређење VII, <www.ohchr.org/Documents/Press/Faith4Rights.pdf>.

Кључни тест у том погледу је управо пропорционалност. Све посебне истражне технике, као што је тајно праћење, треба да се користе само као крајња мјера и ако постоји довољно разлога да се вјерује да је почињено озбиљно кривично дјело, да је припремљено или се припрема од стране једне или више особа, или од стране још неидентификоване особе или групе особа.⁹⁴ Осим тога, када се примјењују такве мјере, морају постојати адекватне и ефикасне гаранције против злоупотребе. Операције праћења посебно захтијевају независни надзор, по могућности од стране судије.

Из перспективе слободе вјере или увјерења, ове мјере, ако се проводе без потребне пажње и сензибилности, могу лако омести доласке припадника вјерске заједнице или заједнице увјерења у богомоље или мјеста окупљања. Припадници заједнице могу показати одбојност према прихватању неких облика прегледа као што је претрес особе, и радије ће потпуно избјежавати посјете богомољама и састајалиштима, због nelaгоде и страха. То може непотребно ограничити њихову слободу вјере или увјерења, која укључује право особа да слободно улазе и излазе из вјерских објеката.

Што се тиче утицаја мјера прегледа и праћења на уживање слободе вјере или увјерења, државе чланице треба савјесно да поштују услове који су прописани за ограничавање овог права, и да увијек покажу да су те мјере истински потребне и сразмјерне претпостављеној безбједносној пријетњи. Државе треба да обезбиједе адекватну обуку надлежних власти које су задужене за прегледе и праћење, о вјерској писмености и слободи вјере или увјерења, обезбјеђујући да они стекну вјештине потребне за сензибилан рад са особама које посјећују богомоље или мјеста окупљања. И државни службеници треба да успоставе дијалог са датом заједницом прије увођења прегледа или праћења, и,⁹⁵ колико је то могуће, прегледи и праћење треба да се проводе уз сагласност и сарадњу заједнице.

94 За комплетније разматрање, види: *Борба против тероризма, Заштита људских права: Приручник*, ОЕБС/ОДИХР, (Варшава: ОДИХР, 2008.), посебно стр. 201-205, <<https://www.osce.org/odihr/29103>>; и *Људска права у истрагама против тероризма: Практични приручник за службенике за спровођење закона*, ОЕБС/ОДИХР, (Варшава: ОДИХР, 2013), стр. 34, <<http://www.osce.org/odihr/108930>>.

95 2013.г. у Кијеву, Министарски савјет ОЕБС-а је позвао државе чланице да промовишу дијалог између вјерских заједница или заједница увјерења и владиних тијела, укључујући по потреби и питања која се тичу коришћења богомоља и религијске имовине; Кијев, Одлука МВ 3/13, *оп. цит.*, фуснота 8.

Информације и подаци добивени прегледима и праћењем појединаца који долазе у богомољу или састајалиште морају бити неопходни за сврху за коју се прикупљају, и не требају се размјењивати са трећим странама које нису овлаштене законом да примају, обрађују и користе такав материјал. Надаље, такви подаци и информације се морају чувати у временским оквирима који су прописани законом, након чега се требају уништити уз потребну заштиту, промптно и безбједно.⁹⁶

Када су претреси примјерени?

Према међународном праву људских права, рестрикције које намеће држава треба што је могуће мање да утичу на слободу вјере или увјерења. Претрес богомоље или мјеста окупљања је екстремна мјера која може дубоко пореметити живот цијеле вјерске заједнице или заједнице увјерења и пољуљати њено повјерење у државу као гаранта правичности и поштовања према религијским или заједницама увјерења. Стога се претрес мора сматрати крајњом мјером.

Богомоље или мјеста окупљања нису изузети од претреса ако постоји довољно доказа који указују на вршење или припремање кривичног дјела на тим мјестима. Међутим, претрес се треба проводити на такав начин да се што је могуће мање ремете активности које се обављају у богомољи или мјесту окупљања. Осим тога, уколико то не угрожава сврху претреса, претресе треба проводити уз сагласност и сарадњу оних који су задужени за богомољу или мјесто окупљања, и у њиховом присуству. Истовремено, државне власти треба да учествују у отвореном и транспарентном дијалогу са религијским заједницама или заједницама сљедбеника других вјеровања о којима се ради.⁹⁷

Претреси или прегледи особа које долазе у одређену богомољу или састајалиште могу бити неопходни у специфичним околностима да би се обезбиједила безбједност али, истовремено, могу

⁹⁶ Смјернице о заштити активиста за људска права, пара. 87, *оп. цит.*, фуснота 92. Види и: “Конвенција за заштиту особа у вези са аутоматском обрадом личних података”, Савјет Европе, ЦЕТС Бр. 108, 1. октобар 1985., <<https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/108>>; и “Додатни протокол уз Конвенцију за заштиту особа у вези са аутоматском обрадом личних података”, Савјет Европе, ЦЕТС бр. 1811, јули 2004., <<https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/1811>>.

⁹⁷ Кијев, Одлука МВ 3/13, *оп.цит*, фуснота 8.

узроковати нежељене посљедице. То може укључивати стереотипе и стигматизацију цијеле заједнице и стварање узајамног неповјерења између државних власти и оних који посјећују такве богомоље и мјеста окупљања. Као резултат, припадници вјерских заједница или заједница увјерења могу се осјећати увријеђеним и мање спремним да сарађују са државним властима. То неповјерење може довести средњорочно и дугорочно до веће небезбједности.

Која родна питања треба узети у обзир код прегледа, праћења или претреса?

Мјере прегледа и праћења, као и претреси, укључују важна родна питања. На примјер, профили особа које треба прегледати и пратити приликом посјеђивања богомоље или мјеста окупљања могу бити засновани на стереотипним родним претпоставкама које су дискриминаторне и немају везе са стварним безбједносним изазовима. У неким ситуацијама, пажња је несразмјерно усмјерена на мушкарце код идентификације и испитивања. У неким другим контекстима, може се десити да су жене несразмјерно погођене захтјевима за скидање дијелова одјеће, на примјер покривала за лице или косу, ради идентификације. Као посљедица тих мјера, могуће је да мушкарци и жене, из различитих разлога и у различитим приликама, осјећају да их се спречава да посјећују богомоље или мјеста окупљања. То може утицати и на доласке чланова породице, посебно ако дотичне особе имају родитељске одговорности.

У овом свјетлу, државе које разматрају могуће мјере прегледа и праћења, као и претреса, требају бити обазриве у вези са потенцијалном дискриминацијом на основу рода и, колико је то могуће, настојати је избјећи и свести на минимум кроз дијалог са религијским заједницама или заједницама сљедбеника других вјеровања. Као опште правило, захтјеве да се скину дијелови одјеће ради идентификације или безбједносног претреса треба да обављају безбједносни службеници истог пола и у приватном и затвореном простору. Државне власти такође треба да обезбиједи да особе које врше претрес простора намијењеног одређеном полу унутар богомоља или мјеста окупљања буду истог рода као и особе које га користе.

Препоруке

Државе чланице

1. Државе чланице треба да обезбиједу да политике у вези са прегледима, праћењем (укључујући поступке отвореног и тајног надзора), као и претреси богомоља и мјеста окупљања вјерских заједница или заједница увјерења буду регулисане одговарајућим процедурама и документоване и преиспитиване у редовним интервалима. Поступци отвореног надзора треба такође да буду јавни.
2. Државе чланице треба да обезбиједу да политике у вези са прегледима, праћењем, као и претреси богомоља и мјеста окупљања вјерских заједница или заједница увјерења буду у складу са релевантним међународним стандардима људских права и са домаћим законодавством.
3. Мјере прегледа и праћења у богомољама и састајалиштима се требају усвојити само када је то строго неопходно и, у крајњем случају, треба да буду што мање инвазивне, те сразмјерне претпостављеној пријетњи.
4. Прегледи и праћење у богомољама или састајалиштима треба да се проводе колико је то могуће уз сагласност и сарадњу вјерске заједнице или заједнице увјерења о којој се ради. Прије усвајања таквих мјера, државе треба да експлицитно изјаве да не изједначавају насиље и пријетње са том заједницом.
5. Прије усвајања мјера прегледа и праћења особа које посјећују богомољу или састајалиште, државе чланице треба да обавијесте о разлозима забринутости поглаваре вјерских заједница или заједница увјерења у вези са појединцима који су осимњичени за потицање на дискриминацију, нетрпељивост или насиље у богомољи или састајалишту.

6. Прије увођења прегледа или праћења у богомољама или састајалиштима, државе чланице треба да успоставе дијалог са религијским заједницама или заједницама слѣдбеника других вјеровања, да би се утврдило да ли је могуће прво примијенити мање инвазивне мјере за ефикасно рјешавање неких безбједносних питања.
7. Када се усвоје мјере прегледа и праћења, државе треба да обезбиједе да оне буду попраћене дијалогом и иницијативама које ће вратити повјерење заједница у државне институције које је можда изгубљено.
8. Државе чланице треба да обезбиједе да надлежне власти задужене за прегледе, праћење и претресе у богомољама и састајалиштима буду едуковане у погледу вјерске писмености и слободе вјере или увјерења. Власти треба да обезбиједе да овладају вјештинама које су потребне да би се према онима који посјећују богомоље и мјеста окупљања поступало са сензибилитетом и поштовањем за достојанство свих и за слободу вјере или увјерења.
9. Државе чланице треба да разраде смјернице са принципима које службеници безбједности морају слиједити приликом провођења активности прегледа, праћења и претреса у богомољама и мјестима окупљања.
10. Државе чланице треба да обезбиједе да они који су задужени за вршење активности прегледа, праћења и претреса у богомољама и мјестима окупљања буду упознати и обучени за рјешавање потенцијалних питања специфичних за мушкарце и жене, укључујући различите начине на које могу остваривати своју слободу вјере или увјерења у тим објектима.
11. Државе чланице треба да обезбиједе да појединци над којима се проводе мјере прегледа, праћења и претреса имају приступ ефикасном жалбеном поступку.

12. Државе чланице треба да обезбиједи да информације и подаци добивени путем прегледа, праћења и претреса особа које посјећују богомољу или састајалиште буду обрађивани у складу са релевантним међународним стандардима о прикупљању, заштити и коришћењу личних података.
13. С обзиром на значајне негативне посљедице затварања богомоље или мјеста окупљања, државе ову мјеру треба да усвоје само као крајње рјешење, уколико је то строго неопходно у датим околностима. Ове мјере треба да буду усвојене тек након пажљивог разматрања евентуалних алтернативних приступа рјешавању безбједносних питања, у консултацији са религијском заједницом или заједницом сљедбеника другог вјеровања о којој се ради.

Вјерске заједнице или заједнице увјерења

14. Вјерске заједнице или заједнице увјерења се потичу да покажу потребни опрез у вези са заговарањем мржње која представља потицање на дискриминацију, нетрпељивост или насиље, као и активностима које представљају стварну пријетњу по безбједност од стране било кога ко посјећује богомољу или мјесто окупљања.
15. Поглавари вјерских заједница или заједница увјерења се потичу да се снажно и промптно изјашњавају против заговарања мржње која представља потицање на дискриминацију, нетрпељивост или насиље, дистанцирајући заједницу од оних вјерника који учествују у таквом заговарању.

Цивилно друштво

16. Организације цивилног друштва се потичу да подрже настојања особа на водећим позицијама у религијским заједницама или заједницама сљедбеника других вјеровања које се изјашњавају против заговарања мржње која представља потицање на дискриминацију, нетрпељивост или насиље.

17. Организације цивилног друштва се потичу да се боре против заговарања мржње која представља потицање на дискриминацију, нетрпељивост или насиље, тако што ће давати подршку онима који су предмет такве мржње.

Медији

18. Медији треба да избегавају сензационалистичко и погрешно представљање неких догађања у религијским заједницама или заједницама слѣдбеника других вјеровања. На примјер, не треба претпоставити да провођење прегледа, праћења или претреса у богомољи или мјесту окупљања подразумијева да је религијска заједница или заједница слѣдбеника другог вјеровања умијешана у незаконите активности. Медији треба да уложи све напоре да истражују и извјештавају етично о таквим питањима, да не би поступке појединаца или група приказали као поступке заједнице у цјелини.

4.4. Рестрикције код преобраћања и ограничавања активности религијске заједнице или заједнице сљедбеника другог вјеровања које су повезане са иностранством

У региону ОЕБС-а, неке вјерске заједнице или заједнице увјерења које настоје да преобрате друге неприсилним увјеравањем могу постати предмет друштвених непријатељстава. Државе чланице стога овакве активности могу посматрати као ремећење јавног реда, међурелигијског склада и мирног суживота. Као одговор на то, оне могу усвојити мјере које ограничавају настојања на преобраћању других неприсилним увјеравањем или отежати приступ праву на преобраћање. Сумња према новом систему религијских или вјерских пракси у локалној култури може се појачати ако вјерске заједнице или заједнице увјерења уگوшћују стране мисионаре или имају везе или матичне организације ван земље. У таквим случајевима, одговор државе може да укључује мјере као што је протјеривање страних мисионара.

Шта је неприсилно увјеравање?

Овај документ користи термин “неприсилно преобраћање” да означи комуникацију и активности које имају за циљ преобраћање других без употребе силе, застрашивања, пријетњи и других незаконитих облика притиска.⁹⁸ Термин “прозелитизам” се овдје не користи, јер је то недефинисан израз који има негативне конотације. Надаље, овај документ подразумева да је мисионар особа чија се главна активност састоји у свједочењу религије и њеном промовисању међу појединцима и/или заједницама које исповиједају другачију или не исповиједају ниједну религију, путем подучавања, проповиједања и других активности. Мисионарске активности нису ограничене на одређене појединце, групе или заједнице.

98 За разматрање термина “неприсилно увјеравање”, види “Извјештај Специјалног извјестиоца Уједињених нација за слободу вјере или увјерења”, Генерална скупштина Уједињених нација”, УН Док. А/67/303, 13. август 2012., <<https://undocs.org/A/67/303>>.

Шта је право на преобраћање?

Право на преобраћање, у смислу права да се усвоји, напусти или промијени религија или друго вјеровање, ужива апсолутну заштиту према међународном праву, јер се односи на унутрашњу димензију слободе вјере или увјерења појединца (*forum internum*). Право да се промијени религија или друго вјеровање специфично је признато у ОЕБС-овим одређенима.⁹⁹ Одредбе које имају за циљ ограничавање преобраћања примјеном санкција кривичног или грађанског права или отежавајућих административних мјера, на примјер тако што се захтијева да државни представници буду обавијештени или да унапријед дају одобрење за преобраћање, противне су апсолутној природи права да се усвоји, напусти или промијени религија или друго вјеровање.

Шта је право да се учествује у неприсилном увјеравању као дио слободе вјере или увјерења и слободе изражавања?

Појединци имају право да учествују у неприсилном увјеравању у оквиру слободе вјере или увјерења. Право да се манифестују религијска или нерелигијска увјерења укључује и слободу да се други покушају убиједити у истинитост властитих увјерења и релевантност тих увјерења и пратећих пракси за смислен и испуњен живот. Заправо, за многе вјернике, дијељење властитих порука с другима је вјерска обавеза. Право на увјеравање других на неприсилан начин је заштићено и у оквиру права на слободу изражавања, која укључује “слободу да се траже, примају и дијеле информације и идеје свих врста, без обзира на границе, било усмено, у писаној или штампаној форми, кроз умјетност, или путем било којих других медија по властитом избору.”¹⁰⁰

Слобода вјере или увјерења такође укључује право да се не слиједи никаква религија или увјерење, да се буде равнодушан према вјери или увјерењу, те да се одбије бити изложен активностима преобраћања, и све то ужива апсолутну заштиту као дио *forum internum*-а.

Право да се покуша убиједити друге о питањима вјере или увјерења кроз комуникацију није апсолутно право и може бити

⁹⁹ Копенхашки документ 1990., Кијевски документ 2013.

¹⁰⁰ ИЦЦПР Члан 19.

ограничено у специфичним ситуацијама, на примјер када су особе посебно рањиве с обзиром на доб (на примјер дјеца у школи) или менталне потешкоће. Такође је могуће и опште ограничење у погледу увјеравања које представља принуду, као и посебан приступ код хијерархијских односа, када подређена особа осјећа да не може одбити позив свог претпостављеног.

Међутим, настојања државе да направи разлику између прикладних и неприкладних активности увјеравања суочена су са потешкоћама и могу имати негативан ефекат на комуникације које се тичу питања вјере или увјерења. Рестрикције права да се учествује у неприсилном увјеравању могу бити оправдане само ако строго испуњавају критеријуме наведене у члану 18(3) ИЦЦПР-а. То значи да “сва ограничења морају имати законски основ, морају тежити законитом циљу, треба да буду јасно и уско дефинисана, морају бити сразмјерна и не смију се проводити на дискриминаторан начин”.¹⁰¹ Важно је да државе пруже јасне доказе да неке такве активности представљају принуду, јер би у противном обични мирни позиви на преобраћање у религијским или питањима увјерења могли бити криминализовани или ограничени.

Забринутост у вези са учествовањем у неприсилном увјеравању, посебно када се ради о недавно успостављеним и бројно мањим вјерским заједницама или заједницама увјерења, може бити искоришћена од стране политичких представника за неоправдано ограничавање легитимних активности таквих заједница у име обезбјеђивања безбједности и социјалне стабилности. Такве заједнице могу бити оптужене за угрожавање безбједности заговарањем “алтернативних истина”, а непожељне религијске или тврдње проистекле из увјеренња се могу доживјети као “вријећање вјерских осјећања” и неспојиве са традиционалним вриједностима и нормама датог друштва. Усљед тога оне могу бити подложне недопустивим рестрикцијама њиховог права на слободу вјере или увјерења. Појединци или заједнице који учествују у неприсилним настојањима да убиједе друге могу бити изложени предрасудама, сумњи и негативним стереотипима, што може довести до непријатељства и насиља према њима.

101 “Извјештај Специјалног извјестиоца Уједињених нација за слободу вјере или увјерења”, пара. 28, *оп. цит.*, фуснота 98.

Држава има дужност да обезбиједи законски и друштвени оквир у којем се могу у потпуности остваривати права на преобраћање и неприсилно увјеравање. То укључује обавезу да се заштити право појединца на преобраћање (прихватање, напуштање или промјена вјере или увјерења), као и да се појединци и заједнице које учествују у неприсилном увјеравању заштите од насиља, застрашивања, узнемиравања и дискриминације.

Слобода вјере или увјерења неизбјежно је повезана са изложеношћу новим идејама и могућношћу да се дијеле и примају информације. У свјетлу све већих могућности за комуникације које сада постоје, уз пратеће промјене у реаговању и удруживању које узрокују, држава и други релевантни актери треба да настоје да промовишу безбједност и друштвену кохезију засновану на плурализму вјера или увјерења. У разматрању одговора државе на “неизбјежне посљедице плурализма”, Европски суд за људска права наводи да “улога власти у таквим околностима није да уклањају узроке тензије елиминацијом плурализма, него да обезбиједи да се супарничке групе међусобно толеришу.”¹⁰²

Такође треба споменути да, у реакцији на преобраћања, може доћи до ремећења јавног реда, као што су побуне доминантних или утицајних религијских или заједница увјерења које се могу осјетити угроженим појавом или растом других заједница. У том погледу државе треба да обезбиједи да питања јавног реда не буду под утицајем оркестрираних протеста или претјераних реакција на наводне провокације, што би могло довести до произвољног или неоправданог ограничавања легитимног манифестовања слободе вјере или увјерења.

Шта се може учинити да се ублаже бебједносне преокупације у вези са страним особама или вјерским особљем које учествује у активностима преобраћања?

У већини случајева, стварна безбједносна питања нису изазвана учешћем страних особа или вјерског особља (“страни мисионари”) у активностима преобраћања, чак иако се сматрају увјерљивим у увјеравању и утицајнијим од локалних вјерника.

102 *Сериф в. Грчка*, Европски суд за људска права, (Апелација бр. 38178/97, пресуда 14. децембар 1999.), пара 53.

Не треба забрањивати одређеним особама да улазе или живе у некој земљи на основу њихове вјере или увјерења, осим уколико таква особа није у својој прошлости имала јасне активности принудног преобраћања, учешћа у заговарању мржње која представља потицање на дискриминацију, нетрпељивост или насиље, или доказе да се планира укључити у такве активности у тој земљи. Када су потребне визе, правила која се односе на посјетиоце су обично свеобухватна и детаљна, и омогућавају анализу понашања подносилаца захтјева у њиховој земљи. Обично су такве мјере довољне да се ријеше сва питања у вези са страним особама, укључујући и вјерско особље. Може се провести и додатна анализа појединачних захтјева за визу да би се задовољили сви безбједносни аспекти, али уопштена забрана посјета за све стране вјерске службенике не би задовољила услов неопходности.

Препоруке

Државе чланице

1. Безбједносне преокупације држава чланица не треба да се користе да би се ограничило право појединаца да се преобрате (прихвате, напусте или промијене религију или друго вјеровање), које је заштићено међународним правом у апсолутном смислу. С обзиром на то, кривичне, грађанске и административне мјере које спречавају или отежавају преобраћање треба да буду укинуте.
2. Државе чланице треба да обезбиједи да преобраћеници буду заштићени од насиља, узнемиравања, застрашивања или дискриминације, да би били слободни да у потпуности уживају своју слободу вјере или увјерења.
3. Државе чланице морају обезбиједити да све рестрикције права појединаца и вјерских заједница или заједница увјерења да учествују у радњама неприсилног увјеравања задовољавају све критеријуме наведене у члану 18(3) ИЦЦПР-а (на примјер, ако постоје докази да се такве активности проводе принудно или да представљају потицање на дискриминацију, нетрпељивост или насиље).
4. Државе чланице се потичу да подрже напоре вјерских заједница или заједница увјерења да разријеше било какве забринутости или тензије у вези са активностима преобраћања путем дијалога и сарадње.
5. Државе чланице треба да обезбиједи да службеници за провођење закона и безбједност добију релевантну обуку да би се обезбиједило да поштују право појединаца да се преобрате и њихове покушаје да преобрате друге неприсилним увјеравањем.

6. Државе чланице не треба да ограничавају улазак или боравак страних особа у земљи, укључујући вјерско особље, на основу њихове вјере или увјерења, осим ако таква особа није у својој прошлости имала јасне активности принудног преобраћања, учешћа у заговарању мржње које представља потицање на дискриминацију, нетрпељивост или насиље или ако постоје докази да је планирала да учествује у таквим активностима у тој држави. Свако ограничавање или одузимање права на улазак или боравак морају се проводити потпуно у складу са државним законом.

Вјерске заједнице или заједнице увјерења

7. Вјерске заједнице или заједнице увјерења, укључујући поглаваре тих заједница, треба да прихвате да је преобраћање саставни дио слободе вјере или увјерења која ужива апсолутну заштиту, као и прелазак са религијског увјерења на атеистичка или агностичка гледишта, и обратно.
8. Поглавари вјерске заједнице или заједнице увјерења треба да се уздржавају од позивања на ограничавање права на преобраћање на основу очувања традиционалних вриједности и обезбјеђивања друштвене кохезије.
9. Вјерске заједнице или заједнице увјерења се потичу да развијају начине комуницирања о својој религији или вјеровању којима се поштује слобода вјере или увјерења који су сензибилни на културни и друштвени контекст у којем се примјењују, те да обучавају вјернике да комуницирају поштујући изборе других.
10. Религијске или заједнице увјерења, или међурелигијска тијела или савјети, потичу се да разраде добровољне кодексе понашања или водеће принципе о томе како дијелити своју религију или вјеру на неприсилан начин.

11. Вјерске заједнице или заједнице увјерења потичу се да сва питања или тензије у вези са преобраћањем рјешавају кроз дијалог и сарадњу у формалним и неформалним активностима. Државе се позивају да подрже оваква настојања.

Цивино друштво

12. Организације цивилног друштва се потичу да подрже настојања вјерских заједница или заједница увјерења на рјешавању свих питања или тензија у вези са преобраћањем кроз дијалог и сарадњу.
13. Организације цивилног друштва се потичу да подрже настојања вјерских заједница или заједница увјерења да разраде добровољне кодексе понашања или водеће принципе о томе како дијелити своју религију или вјеровање на неприсилан начин.
14. Организације цивилног друштва се потичу да обрате пажњу на ситуацију преобраћеника који су изложени ризику од насиља, узнемиравања, застрашивања или дискриминације, и да им понуде одговарајућу подршку да би у потпуности могли остваривати своју слободу религије или другог вјеровања.

Медији

15. Јавни и приватни медији се потичу да пружају тачне и непристрасне информације у вези са активностима преобраћања, укључујући права преобраћеника да уживају своју слободу религије или другог вјеровања.

